Літаратурная Беларусь

Выпуск №4 (152)
(красавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Побач з першымі

Зінаіда БАНДАРЭНКА

Не скажу, што мне выпала часта кантактаваць з першымі асобамі дзяржавы, але некалькі разоў гэта было.

Фота www.nn.by

Зінаіда Бандарэнка і Аляксандр Тамковіч. Фота БАЖ

...У чарговы раз святкавалі дзень Перамогі. Ветэранская калона на чале з кіраўніком краіны ішла ад будынка ЦК КПБ. У тыя часы кампартыяй і фактычна ўсёй краінай кіраваў Пётр Міронавіч Машэраў. Пакуль калона падыходзіла да плошчы Перамогі, мы з Уладзімірам Шаліхіным па чарзе бралі інтэрв'ю ў ветэранаў і герояў вайны. У мяне была размова з генералам Чайкам, калі да нас падбег адзін з тагачасных кадэбэшнікаў і закрычаў, каб хутчэй прыбіралі камеры, бо калона прайшла ўжо мост. Машэраў павінен быў стаць у самым цэнтры, гэта значыць на нашае месца. Генерал Чайка мяне спыніў: «Зіна, стой! Сёння — наш дзень!» Як я яго не пераконвала, не атрымалася. Машэраву прыйшлося стаць побач са мной.

Той момант трапіў на фота, якое мне пазней прынеслі з ЦК Кампартыі Беларусі, але Машэрава «адрэзалі», бо «ў нас не паложана». На фота засталіся толькі рукі кіраўніка беларускай кампартыі.

З Брэжневым мне таксама выпала сустрэцца. Але не так блізка, як з Машэравым.

Як вядома, званне горада-героя Мінску доўга не давалі. Масква ўпіралася. Маўляў, пра які гераізм можна гаварыць, калі немцы на трэці дзень вайны былі ўжо тут, а бамбіць горад пачалі з самага пачатку.

Тым не менш, на мой погляд, Мінск трэба было адзначыць. Бо былі ж тут і гераізм людзей, і партызанскі рух, і рэйкавая вайна. Цяпер, праўда, стаўленне да яе змянілася. Партызаны зробяць сваю справу і схаваюцца ў лес, а мясцовыя жыхары адказваюць перад немцамі, якія ў адказ знішчалі ўсё вакол.

Моцна дапамог справе ўзнагароды Мінска журналіст Мікалай Матукоўскі. Ён працаваў карэспандэнтам «Известий» і добра ведаў, як гэта пытанне можна «прабіць». Матукоўскі меў у Маскве добрыя сувязі, а яго энергічнасці і ўпартасці можна было нават пазайздросціць.

Рашэнне пра званне, у рэшце рэшт, было прынятае ў 1974 годзе. Трэба ўручаць ордэн Леніна і «Залатую зорку», а Брэжнеў усё хварэе...

Прыехаць жа генеральны сакратар ЦК КПСС змог толькі праз чатыры гады, 25 чэрвеня 1978 года. Тады яшчэ Машэраў быў жывы.

Як заўсёды, урачыстасці прызначылі ў Оперным тэатры, адкуль ішла прамая трансляцыя на ўвесь Савецкі Саюз.

Яшчэ з раніцы мяне і рэжысёра папярэдзілі: імпрэзу трэба скончыць не пазней за дзявятую гадзіну вечара. Дасведчаныя людзі шэптам патлумачылі, што гэта звязана з працаздольнасцю дзейнасці стымулятараў, якія Брэжнеў меў у сэрцы. Праз кожныя дзве гадзіны трэба было рабіць нейкую падпітку.

І вось ідзе канцэрт. Я выходжу на сцэну і бачу, што Леаніда Ільліча пасадзілі не як звычайна пасярэдзіне шостага рада, дзе атачэнне і ахоўнікі рабілі пэўны квадрат, а з краю, бліжэй да выхаду.

Канцэрт спакойна ідзе. Бліжэй да абазначанага часу я бачу, што вакол яго пачалася мітусня. Праз некалькі хвілін выходжу аб'яўляць наступны нумар — і раптам назіраю, як яго падымаюць і літаральна нясуць да выхаду. Я аб'яўляю народны дзіцячы калектыў Палаца прафсаюзаў «Равеснік», якім тады кіравала Марына Бяльзацкая. Дзеці ўжо стаялі за маёй спінай, я толькі на крок адышла ад мікрафона, і раптам заслона — шух! — зачынілася.

На гэтым канцэрт завяршыўся.

Цягнік Брэжнева стаяў на вакзале, як кажуць, «пад парамі».

Так выпала, што мне ў той дзень таксама трэба было ехаць у Маскву на нейкі запіс. Мой цягнік быў наступным за брэжнеўскім.

У «Астанкіне» ўсе адразу кінуліся з пытаннямі наконт здарэння на канцэрце ў Мінску. Нехта з маскоўскіх калег шэптам спытаў: «А можа ЁН ужо сканаў?»

Я адказала адмоўна. Маўляў, пакуль жывы.

Абставіны маёй сустрэчы з М. С. Гарбачовым былі зусім іншымі.

У СССР віравала перабудова.

У якасці Генеральнага сакратар ЦК КПСС у Мінску Міхаіл Сяргеевіч быў толькі адзін раз у канцы зімы 1991 года.

Паўдня ён наведваў розныя прадпрыемствы, потым быў кароткі абед і канцэрт у філармоніі.

Але любіў Міхаіл Сяргеевіч некалькі часоў пагаварыць на вуліцы з людзьмі, і мы, артысты, у нейкім сэнсе аказаліся закладнікамі гэтай ягонай «любві».

Трансляцыі не было. Натуральна, каб падрыхтавацца, я прыйшла ў філармонію значна раней. На ўваходзе праверылі дакументы.

Па завядзёнцы ўзяла ключ ад касцюмернага пакоя на другім паверсе, там звычайна пераапраналіся салісты і вядоўцы. Але туды не пускаюць спецслужбы.

Усіх адпраўляюць пераапранацца ў падвал.

Калі казаць вельмі мякка, гэта было не вельмі добра. Удзельнікаў канцэрта было некалькі сотняў. А падвал цяжка назваць касцюмернай. Выкарыстоўвалася гэтае памяшканне для складзіравання рознага скарбу філармоніі: інструменту, дэкарацый і г.д.

Божа мой! Мне толькі-толькі пашылі новы канцэртны строй. Напэўна, у ім быў мой першы выхад на сцэну.

Мадэльер Дома мадэляў Іна Булгакава намалявала вельмі прыгожы эскіз! Гэта быў цуд! З белага крэпдышына, увесь расшыты золатам, буйны арнамент нацыянальнай вышыванкі ў карычневым колеры выглядаў стылёва і вельмі сучасна.

Словам, для падвала гэта не пасавала.

Я падышла да супрацоўніка КДБ: «Калі ласка, прапусціце. Там касцюмерка, люстэрка, усе мае грымёрныя прылады!».

На шчасце, ён пагадзіўся і прайшоў са мной, праверыў, ці закрытая фортка і параіў не падыходзіць да акна.

Было гэта за гадзіну да запланаванага пачатку канцэрта. Канечне ж, Гарбачова яшчэ не было. Я спусцілася ўніз і расказала пра ўсё рэжысёру канцэрта Валянціну Дудкевічу, які і сёння з'яўляецца мастацкім кіраўніком Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі.

Вокны касцюмернай выходзяць на вуліцу, якая цяпер называецца «Бульвар Мулявіна». Менавіта з гэтага боку павінен быў прыехаць Гарбачоў і з бакавога ўваходу ўвайсці ў філармонію. Там ужо быў засланы чырвоны дыван.

Час ад часу я паглядала ў вакно. Картэж генсека нарэшце пад'ехаў. З машыны выйшлі Міхаіл Сяргеевіч і яго жонка Раіса Максімаўна. Імгненна вакол іх аказалася процьма людзей, і Гарбачоў затрымаўся яшчэ на гадзіну.

Бедныя артысты, якія ўвесь гэты час туліліся ў падвале!

У рэшце рэшт Гарбачоў з жонкай накіраваліся ў канцэртную залу, а я таксама спусцілася ўніз за кулісы. Мы з Дудкевічам пачалі назіраць у дзірачку, якая на ўсіх сцэнічных заслонах зроблена спецыяльна.

Міхаіл Сяргеевіч павольна з Раісай Максімаўнай падышлі да свайго шостага рада, які быў увесь пусты, і пачалі дзякаваць паклонамі. Атрымліваю каманду — выходзь. Адчуваю, што яшчэ рана, бо чую моцныя апладысменты, а яны ўсё кланяюцца. Мяне літаральна выпіхвалі на сцэну, а я ўпіралася. Як толькі адчула, што ў зале цішыня, выйшла за генеральны занавес да мікрафона.

Зала зноў узарвалася апладысментамі. На мой погляд, не мне, а строю, які пашыла Іна Булгакава. Потым я так ёй і сказала. Настолькі гэта было шыкоўна!

Шкада, што аддала яго ў грымёрку. Напэўна, ужо выкінулі.

На працягу ўсяго канцэрта Раіса Максімаўна нешта запісвала ў нататнік. За гэтым назіралі ўсе ўдзельнікі канцэрту. Потым мы на гэты конт доўга жартавалі. І не раз гадалі, што там магло быць.

Мне крыху незразумела, чаму Раіса Максімаўна так не падабалася людзям — прыгожая лэдзі краіны, разумная, заўсёды прыгожа апранутая. Гэта не Ніна Пятроўна Хрушчова альбо Вікторыя Брэжнева, за якіх нам заўсёды было сорамна.

Наколькі мне вядома, у першых лэдзі завядзёнка — ніколі не паўтарацца і двойчы не выходзіць на публіку ў адным і тым жа строі.

І ўвогуле, да сваіх строяў некаторыя ставяцца вельмі раўніва...

Асабіста ў мяне была вельмі непрыемная гісторыя, звязаная з жонкай Ціхана Якаўлевіча Кісялёва (які тады быў старшынёй саўміна Беларусі, а пасля смерці Машэрава ўзначаліў кампартыю краіны) Нінай Фёдараўнай.

Працяг на стар. 9 (3) »

У «Дэбюце» толькі дзяўчаты

Прэмію «Дэбют» 2019 года атрымалі Галіна Сіўчанка за кнігу паэзіі «Зоў звычаю», Паўліна Вітушчанка за пераклад з літоўскай мовы рамана Рычарда Гавяліса «Віленскі покер» і Дар'я Трайдэн за зборнік апавяданняў «Крыштальная ноч».

Кожная пераможца атрымала ад фонда «Вяртанне» грашовую ўзнагароду ў памеры 4200 беларускіх рублёў.

Таксама фіналісты намінацый «Проза» Алесь Кіркевіч («Самурай») і Стэфан Корф («Палескі дыярыюш дывізіі Серакоўскага») ды ў намінацыі «Паэзія» Алесь Замкоўскі («Наступны прыпынак») і Стась Карпаў («Канцылярыі розных спраў») атрымалі заахвочвальныя прызы — 1000 беларускіх рублёў.

У сёлетняе журы прэміі ўвайшлі Павел Бераговіч, Леанід Галубовіч, Адам Глобус, Вера Жыбуль (Бурлак), Ганна Кісліцына, Андрэй Хадановіч, Ганна Янкута.

Прэмія «Дэбют» імя Максіма Багдановіча была заснаваная ў 2010 годзе Дабрачынным фондам «Вяртанне», Саюзам беларускіх пісьменнікаў і Беларускім ПЭН-цэнтрам.

Кнігі-лаўрэаты Прэмій Цёткі і Глінянага Вялеса

Сёлета падчас фестывалю інтэлектуальнай кнігі «Прадмова» адбыліся цырымоніі ўручэння цэлага шэрагу літаратурных прэмій.

Фактычна ўсе лаўрэаты і лаўрэаткі — сябры нашай арганізацыі. Так, лаўрэатам прэміі імя Францішка Багушэвіча быў названы Васіль Герасімчык, аўтар кнігі пра Кастуся Каліноўскага. Найлепшай дзіцячай кнігай мінулага года і кнігай-лаўрэаткай Прэміі Цёткі сталі «Фантазюркі» Веры Бурлак, а ў намінацыі «Найлепшыя ілюстрацыі» першай была прызнаная праца Кацярыны Дубовік, якая стварыла мастацкі свет кнігі Надзеі Ясмінскай «Чаму Меша не мае хаты», што выйшла ў серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Каляровы ровар». Ужо другі раз запар найлепш ілюстраванымі прызнаюцца кнігі нашай серыі, летась улаўраваныя былі ілюстрацыі Лізаветы Лянкевіч да кнігі Рыгора Барадуліна «Азбука. Вясёлы вулей».

Новым лаўрэатам прэміі «Гліняны Вялес», заснаванай Алесем Аркушам і Таварыствам вольных літаратараў, стаў Ілля Сін за кнігу «Libido», якая выйшла ў серыі СБП «Кнігарня пісьменніка».

Шчыра віншуем усіх пераможцаў!

Прэс-служба СБП

Барыс Пятровіч: «Ідзі адзін»

«Так, гэта быў 1993 год. Мне 33 гады. Узрост самі ведаеце каго. Узрост, калі хочаш ня хочаш, а падумаеш: вось і ўсё... Жыццё пражыта. Вучэньне ня створана. Вучняў няма. Адчай несусьветны.

Хтосьці да такіх гадоў увогуле не дажыў. Засіліўся. Застрэліўся. Утапіўся. Загінуў, словам... Але яны пакінулі напамін пра сябе. Метку. Спадчыну. Здалелі. Засталіся... І мы памятаем пра іх, ведаем, а то і вывучаем. У школе. Ва ўнівэрсітэце. А значыць — не дарэмна...

А тут — беспрасьветнасьць. Поўная. І ўсе мары ідуць у пясок. У тупую штодзённую працу, дзеля таго самага кавалка штодзённага...

Як жыць далей? Як?!

А жыць трэба. Калі ня дзеля сябе, дык дзеля таго, каго (так бяздумна, неабачліва!) на сьвет гэты пусьціў.

Трэба жыць. Сам загнаў сябе ў кут. Але хочацца, каб таксама не марна. Каб выканаць тую місію, дзеля якой (магчыма, дужа няпэўна, сумнеўна бясконца, але ўсё ж — магчыма), і ты зьявіўся на гэтым сьвеце і пакінуты тут...

Значыць, нягледзячы ні на што трэба кожны дзень працаваць. Над сабой. Над сэнсам. Над тым, што, магчыма, застанецца. Нават, калі яно не застанецца. А проста будзе.

Па праўдзе сказаць, я забыў пра тыя запісы. Але, колькі гадоў таму, пераязджаючы на іншую кватэру, натыкнуўся на іх. Перабраў-перагледзеў, і з таго часу не даюць яны мне спакою. Не адпускае думка: а чаму б і сапраўды не надрукаваць іх так, як пісалася некалі? Бяз правак, бяз зьменаў...»

Гэтая незвычайная кніга Барыса Пятровіча складаецца з запісаў, зробленых у далёкім студзені 1993 года, калі аўтар вырашыў весці дзённік, а таксама штодзень пісаць кароткую прозу ў прыдуманых ім жанрах: мроях, пеліпіках, апофрыках. У выніку атрымаўся адзін месяц жыцця, асветлены з розных бакоў, — асабістага, грамадскага, творчага... Другой «дзейнай асобай» гэтай кнігі з'яўляецца маладая дзяржава Беларусь, якой яна была ў студзені 1993 года. Такім чынам, чытачам прапануецца ўсяго адзін месяц з жыцця чалавека і краіны, якіх ужо няма. Бо час змяніў іх незваротна.

Вясновыя вакацыі з Саюзам і «Будзьма!»

Крочыць па зямлі вясна! І нашыя сябры не сядзяць на месцы — ладзяць новыя цікавыя сустрэчы-імпрэзы.

Нядаўна завітаў у Пружаны спадар Аляксей Шэйн, каб пабачыцца з прыхільнікамі жанру фэнтэзі. Удзельнікі імпрэзы (а імі былі вучні 5-7 класаў) прайшлі шляхам узнікнення жанру фэнтэзі: даведаліся, хто быў яго прадвеснікам; пагаварылі пра бацькоў-заснавальнікаў (Льюіса і Толкіна), а таксама пра тых, хто піша фэнтэзі і прыгодніцкую літаратуру ў Беларусі сёння.

У мінскай бібліятэцы № 14 імя Ф. Багушэвіча адбылася літаратурна-музычная імпрэза з прэзентацыяй анталогіі беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы». Перад слухачамі выступілі ўкладальнікі анталогіі, літаратуразнаўцы і паэты Аксана Данільчык і Віктар Жыбуль, музычную частку забяспечыў вакаліст і гітарыст гурта «Балцкі Субстрат» Максім Іўкін. Прагучалі вершы Зінаіды Бандарынай, Наталлі Вішнеўскай, Яўгеніі Пфляўмбаўм, Ядвігі Бяганскай, Наталлі Арсенневай, Арыны Глінскай, Эдзі Агняцвет, Ірыны Каганоўскай, песні на словы Н. Арсенневай, Казіміра Сваяка, Сяргея Дарожнага, Юліі Таўбіна, а таксама расповеды пра пакручастыя лёсы паэтак міжваеннага часу.

На Тыдзень дзіцячай кнігі святочныя імпрэзы таксама адбыліся ў дзіцячай бібліятэцы № 14. Туды завіталі чарговыя госці — музычна-літаратурны дуэт: спявачка Тацццяна Грыневіч-Матафонава і пісьменнік, літаратуразнаўца Міхась Скобла. Спачатку прыгожа і мелагучна выступіла спадарыня Тацццяна. Яна выканала песню пад гітару пад назвай «Дзынь, дзынь, школьны званок!», — бо гэта тэма асабліва актуальна для школьнай аўдыторыі. А потым былі песні на словы Народных паэтаў Беларусі Р. Барадуліна «Трэба дома бываць часцей» і Я. Коласа «Мой родны кут, як ты мне мілы». Затым на сцэну выйшаў Міхась Скобла. Адразу малыя слухачы ажывіліся, бо пісьменнік надта вясёла, шчыра і жартоўна ўмее весці размову. Спадар Міхась зачытаў сваю вершаваю казку «Як грыбы на вайну збіраліся», а потым з дзецьмі правёў конкурс па тэме «Перакажы назвы грыбоў, якія сустракаюцца ў нашых лясах». Дзятва ажывілася, гаманіла, выкрыквала з месцаў, але перамагла ўсіх сціплая дзяўчынка Каця, якая пералічыла больш за сем назваў грыбоў (найперш тых, што апісваліся ў казцы пісьменніка) і атрымала не толькі прызы, але і званне «Заслужаны грыбнік Беларусі». Яшчэ былі загадкі, цудоўны вершык пра самую вялікую жывёлу ў свеце — пра Кіта, і шмат усмешак, жартаў і гумару. Самыя актыўныя слухачы атрымалі прызы: налепкі, шакалад і «Календары Пэтсана-2019» ад Саюза беларускіх пісьменнікаў і ГКК «Будзьма беларусамі!».

***P.S.** Калі Вы жадаеце зладзіць цікавую сустрэчу з ГКК «Будзьма беларусамі!» і ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» у сваёй мясцовасці/установе, пішыце на скрыню: stasyaky88@gmail.com. Будзем рады новым сябрам!*

Біл і Бола, Харланчук і Хітрык вяртаюцца

У Міжнародны дзень дзіцячай кнігі і ў дзень, які ААН вызначыла Сусветным днём распаўсюду інфармацыі аб праблеме аўтызма, Саюз беларускіх пісьменнікаў прэзентаваў свой новы праект.

Дыск «Суперкніга пра Біла з Болай», як і аўдыёкнігі пра Пэтсана і Фіндуса, агучылі акторы Павел Харланчук і Ганна Хітрык. Для найвядомейшай кнігі Гунілы Бэргстрэм Ганна Хітрык запісала і адмысловае музычнае суправаджэнне. Прадакшн-менеджаркай і прадзюсаркай запісу стала перакладчыца і выдавец Надзея Кандрусевіч.

...У хлопчыка Біла з'яўляецца маленькая сястрычка Бола — нагода для радасці, весялосці і гонару. Але час ідзе, і паступова сям'я пачынае разумець, што яна зусім не размаўляе. Кніга ў вершаванай форме распавядае пра жыццё маленькай дзяўчынкі, якая ніколі не будзе такой, як усе. Пра звязаныя з гэтым радасць і гора, надзею і роспач. Пра тое, наколькі мы гатовыя жыць побач з тымі, хто не падобны да нас. Але найперш гэтая кніга пра любоў.

«Суперкнігу пра Біла з Болаю» Гунілы Бэргстрэм падрадкова пераклалі на беларускую мову Надзея Кандрусевіч і Алеся Башарымава, а Андрэй Хадановіч зрабіў так, каб пераклад загучаў напоўніцу — эмацыйна і кранальна. У 2017 годзе кніга для дзяцей пабачыла свет у серыі «Каляровы ровар» Саюза беларускіх пісьменнікаў у выдавецтве «Кнігазбор».

Шведская пісьменніца Гуніла Бэргстрэм напісала каля 40 дзіцячых кніг, якія сама і праілюстравала. Яна пісала гісторыю Біла і Болы са сваёй уласнай сям'і: у яе двое дзяцей, а ў малодшай дачкі аўтызм.

Кнігі пра Біла і Болу — класіка шведскай літаратуры, яны шырока чытаюцца ў каледжах і навучальных установах. Паводле іх зняты анімацыйныя фільмы і зробленыя тэатральныя пастаноўкі. А ў 2012 годзе на кніжным кірмашы ў Гётэборгу Гуніле Бэргстрэм уручылі залаты медаль «за новы падыход у напісанні і афармленні дзіцячай кнігі з бездакорным адчуваннем дзіцячага светапогляду».

След, вечна жывы

Палуян Сяргей. След, вечна жывы: Творы. Успаміны. Прысвячэнні. Даследаванні / Сяргей Палуян; уклад., падрыхт. тэксту, агляд. аналіт. арт., прадмова і камент. Т. Кабржыцкай, В. Рагойшы. — Мінск: Кнігазбор, 2018. — 336 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка». Выпуск 114).

Аснову выдання складае творчая спадчына самабытнага публіцыста, крытыка, празаіка і паэта Сяргея Палуяна (1891-1910), рупліва сабраная даследчыкамі ва ўкраінскай і беларускай перыёдыцы. У кнізе ўпершыню найбольш поўна прадстаўлены ўспаміны пра пісьменніка яго родных і знаёмых, мастацкія творы, прысвечаныя яму, матэрыялы па радаслоўе Палуянаў. Укладальнікі кнігі ставяць Сяргея Палуяна поруч з Янкам Купалам, Максімам Багдановічам, Вацлавам Ластоўскім, рашуча і доказна ўпісваюць яго асобу ў панараму гісторыка-філасофскіх, эстэтыка-культурных характарыстык беларускага адраджэння пачатку XX ст.

Побач з першымі

« Заканчэнне. Пачатак на стар. 1 (7)

Як вядома, заробкі ў дыктараў заўсёды былі даволі сціплымі. На адзенне нам давалі па сто рублёў на год. Потым нам ужо крышку дабавілі грошаў. Але гэта было значна пазней.

Астатняе мы набывалі за свой кошт. Усё кардынальна змянілася з прыходам каляровага тэлебачання. У нас з'явілася свая грымёрка, касцюмерка, а таксама грымёры і нават касцюмер.

Для мужчын вырашыць пытанне добрага строю было значна прасцей, а жанчынам заўсёды трэба было шукаць нейкія варыянты.

Адзінае, нас пускалі на базы, куды завозілі імпартныя рэчы.

А вось дзе шыць, прыходзілася шукаць самому. Калі я ўжо была мастацкім кіраўніком дыктарскай групы (14 чалавек), то пайшла на прыём да дырэктрысы пашывачнага атэлье Савета Міністраў. Тады гэта была Мар'яна Васільеўна Травіна. У нас адразу склаліся добрыя прыязныя адносіны, якія захаваліся на ўсё жыццё.

Да гэтага атэлье дыктараў Беларускага тэлебачання і «прымацавалі». Нашы бухгалтары пераводзілі туды грошы — і ніякіх праблем надалей не было.

Канешне, больш за ўсё строяў выпадала шыць мне, бо мне даводзілася весці безліч канцэртаў, у тым ліку і ўрадавых. Акрамя гэтага было шмат розных выездаў. І мне, як кажуць, прыходзілася круціцца. Не раз нешта купляць альбо шыць прыватным чынам. Аднойчы ў атэлье саўміна мне пашылі вельмі прыгожы новы строй. Я б сказала так: ён быў акадэмічна-эстрадным, больш прыстасаваным для канцэртаў. Гэта была тканіна з люрэксам французскай вытворчасці.

Тканіны ў партыйныя атэлье прывозілі з усяго свету. Калі ў крамлёўскую швейную майстэрню прыязджала дачка Леаніда Брэжнева Галіна і шыла сабе нейкі строй, то мясцовая дырэктрыса адразу загадвала: «Прыбраць!» І цэлы рулон некуды «знікаў», каб потым з яго не пашылі каму-небудзь яшчэ.

Напэўна, такая завядзёнка была і ў нас.

Першы раз у новай сукенцы я выйшла на канцэрт у Палацы спорту. Два аддзяленні. Як заўсёды, у першым я выходзіла ў вышыванцы ці нацыянальным строі. А да другога пасавала новая сукенка. Усім артыстам яна вельмі спадабалася. Шчаслівая, я прыехала дадому. З раніцы прыходжу ў дыктарскую — і адразу тэлефонны званок ад Травінай. Мар'яна Васільеўна нейкім дзіўным голасам пацікавілася, у якой сукенцы я ўчора была. Адказала. Тады спытала, ці магу я зараз яе ўзяць і прыехаць у атэлье? Яна высылае па мяне машыну. Ну, думаю, –УСЁ.

Справа ў тым, што ззаду новай сукні была даволі вялікая шліца, якая для тых часоў лічылася занадта смелай. Падумалася, што нехта з чыноўнікаў звярнуў увагу. Аказалася, прычына зусім іншая...

Я прыехала ў атэлье. У Мар'яны Васільеўны быў чырвоны ад хвалявання твар. Я паклала на стол сукенку і спытала, што здарылася? Тая ў адказ: «Я зрабіла непапраўную памылку. Мы пашылі Вам сукенку з той самай тканіны, з якой раней рабілі касцюм Ніне Фёдараўне Кісялёвай!».

Так атрымалася, што менавіта ў гэтым самым касцюме яна прыйшла на канцэрт. Калі я ў другім аддзяленні з'явілася на сцэне, то ўсе астатнія жонкі, якія былі ў той самай ложы, пачалі ад задавальнення хмыкаць і зларадна паглядаць на Ніну Фёдараўну. Яна схапіла сваю сумачку і куляй вылецела вон.

Раніцай жонка Кісялёва была ў кабінеце Травінай. Як яна зняважвала і крычала на бедную Мар'яну Васільеўну, можна толькі здагадвацца, аднак фраза Травінай «Каб я не падсунула бліжэй да сябе гэтую папяльнічку, яна б, пэўна, кінула яе ў мяне!» гаворыць пра многае. Асабліва, калі ўлічыць, што папяльнічка на яе працоўным стале была мармуровай і важыла не адзін грам...

Дадам таксама, што жонка Кісялёва працавала тады ў міністэрстве адукацыі.

Мар'яна Васільеўна прапанавала пакінуць сукенку, а ў трохдзённы тэрмін пашыць для мяне іншую. Я адказала, што заўтра еду з «Песнярамі» ў Маскву выступаць у канцэртнай залі «Расія», учарашні варыянт усім спадабаўся, а прамой трансляцыі там не будзе.

Яна пагадзілася. Ніякіх трансляцый, сапраўды, не было, аднак гэта не дапамагло. Праз пэўны час Мар'яну Васільеўну Травіну звольнілі і адправілі на пенсію.

Неўзабаве мы наладзілі стасункі з Беларускім цэнтрам моды, і гора больш не ведалі...

Літаратурны запіс
Аляксандра Тамковіча

Народная артыстка Беларусі Зінаіда БАНДАРЭНКА 25 красавіка адсвяткавала свой слаўны юбілей. Штотыднёвік «Новы час» і яго «Літаратурная Беларусь» сардэчна віншуюць Зінаіду Аляксандраўну і жадаюць ёй новых запамінальных сустрэч, здароўя і радасці!

АФАРЫЗМЫ

Уладзімір ХІЛЬМАНОВІЧ

Напісаў геніяльныя радкі, але ў друкарцы скончылася папера.

Старыя афарызмы — як бутэлькі са старым вінам: пакрываюцца пылам, але набываюць яшчэ большую вартасць.

Жабры зямлі здушаны чорным асфальтам.

Гарадскі сабака не бяжыць нават за роварам.

І лежачы можна ісці да мэты.

Тут быў адвакатам, а ў пекле стаў катам.

Коцік Барсік быў перакананы, што зямля трымаецца на трох катах.

У чэрапе чалавека завяліся думкі, але іншыя людзі казалі: «У яго тараканы ў галаве».

«Далей маўчаць нельга!» — падумала рыба, развілася і заглынула кручок.

Для бальшыні людзей галоўным у слове прыярытэт ёсць «я».

На схіле веку бракуе часу чалавеку. А ў маладосці ўсё чакаецца чагосьці.

Лысіна, якая блішчыць на сонцы, не ёсць свяцілам.

«Танкі і хакі — гэта нашы ўлюбёныя формы паэзіі» — гаварыў генерал падначаленым.

На конкурсах міс прыгажосць — не надта ўжо частая госць.

Найбольш наша планета падабаецца людзям пры сыходзе з трапа самалёта.

Бясконцае зорнае неба разбіваецца для п'янага на дне лужыны.

«Як тут выступаць — вакол адны голыя сцены!?» — абуралася стрыптызёрка.

Ацяпляльныя батарэі, замураваныя ў сцяну, значна змяншаюць камунікацыю з суседзямі.

Дарвуцца да карыта — і кажуць, што яны эліта.

Гумар — рэч тонкая, можа і парэзаць.

У каханні, як на вайне, ахвяры можна злічыць толькі з часам.

Стрэлы Амура часта разбіваюцца аб мур чалавечага сэрца.

Рамэа дамогся кахання Джульеты, але гэта была Шэкс-піраў перамога.

Першае каханне рэжа, як лязо нажа, апошняе б'е, як абух сякеры.

Розніца паміж мужчынамі: адныя залазяць пад спадніцу, іншыя пад яе хаваюцца.

Рогі — гэта прэрагатыва жанатых мужчынаў.

У дачыненні да жанчын мужчыны падзяляюцца на целаахоўнікаў і целаахвотнікаў.

Не шукайце жанчыну, бо яна вас ашукае.

З усіх асобаў жаночага роду найбольш запамінаюцца дзве: першая жанчына і тая, што прыходзіць з касой.

Нават жаночыя манекены падманваюць.

Вальпургіева ноч — гэта міжнародны жаночы дзень.

Яны правялі ноч у адной пасцелі, але так і не сустрэліся.

Эвалюцыя погляду: назіраў здалёк, падглядваў за целам, заглядваў у душу, прыжмурваў вочы, заплюшчыў іх назаўсёды.

Баба з возу — каню лягчэй. Толькі пра каня і думалі.

Жанчына мусіць быць у маладосці крыніцай натхнення, а ў старасці — крыніцай міласэрнасці.

Мужчыны позна прыходзяць, жанчыны позна вяртаюцца.

Любоўныя раманы бываюць кароткімі, як апавяданні.

Паміж М. і Ж. трэба заўсёды ставіць кропку над «і».

Тыя, што высока задзіраюць нос, ніколі не бачаць Неба.

Сучаснікаў становіцца ўсё менш: адны апярэджваюць свой час, іншыя жывуць у мінулым.

Тыраназаўры даўно вымерлі, а тыраны ўсё пладзяцца.

Фіга ў кішэні — гэта зялёны плод пратэсту.

Калі прынцы становяцца каралямі, яны часта губляюць прынцыповасць.

Гісторыя не прымае не толькі ўмоўнага, але і разумнага ладу.

У спісе сваіх ворагаў ты сам заўсёды на першым месцы.

Калі прыходзіць вера ў Бога, пакідае надзея ў чалавецтва.

У Бога дарог многа, а чалавеку выйсця няма.

Чалавек пакутуе на адзіноту таму, што Бог стварыў яго паводле свайго падабенства.

Адкрыць вочы на гэты свет можа толькі сляпая вера.

Пісьменніка і графа Льва Талстога праваслаўная Царква лічыць грахаманам.

Чалавеку наканавана жыць у страху: атэісты баяцца смерці, а вернікі — жыцця пасля смерці.

Спакушаць усіх — гэта і ёсць д'ябальская справядлівасць.

Колькасць без ліку ахвяр, паўшых у баі за даляр.

Ніколі не купіш індульгенцыю за трыццаць срэбнікаў.

Бляск залатога цяльца для многіх ёсць жалезным аргументам.

Лісліўцы віляюць галовамі, нібы хвастамі.

Злы чалавек той, хто не любіць вясковага сабаку.

Флюгеры вышэй, чым вентылятары, таму што круцяцца ў розныя бакі.

Праўда — гэта палка з двума канцамі: адзін б'е па табе, другі дабівае.

Знайшоў падкову на шчасце — лічы звычайная выпадковасць.

Безліч людзей любіць мора, і толькі адзінкі — акіян.

Пустое месца можа сведчыць пра змястоўнасць таго, хто яго не заняў.

Падобна на тое, што ў кнізе лёсаў бываюць выдраныя старонкі.

Дабро ўрэшце пераможа. Можа...

Гэты свет недасканалы — ніяк не можа сканаць.

Матэматыкі — самыя вялікія дагматыкі, бо два на два можа быць не чатыры, а дзве пары.

Калі б я меў добры зрок, даў бы сабе зарок многае не бачыць.

Часта жыццё складаецца з чорна-белых палосаў: чорныя — гэта калі ўсё кепска, а белыя — калі няма нічога добрага.

І хросны бацька можа быць блудным сынам.

Колькі ў нас рэальных кандыдатаў у голыя каралі!

Кожнаму келіху хочацца быць разбітым на шчасце.

Кнігі даюць для людзей занятак: адныя іх пішуць, другія чытаюць, трэція паляць.

Самая няшчасная геаметрычная фігура — шар. Ён цэлы час змушаны круціцца.

Пра густы не спрачаюцца, калі няма чаго есці.

Час выбраў нас, а мы яго пераабралі.

Людзі звыклі не глядзець у зубы даранаму каню, нават калі ён Траянскі.

Яблык спакусы, яблык разладу... Высякуць яблыню з райскага саду.

З выступу адваката: «Падсудны акуратна націснуў на курок, але незнарок».

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 4 (152) | 26 красавіка 2019 | № 16 (627) Новы час

«Пашпарт серыі 1-ТЭ,

(З турэмнага жыцця Адама Станкевіча)

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Дох сядзеў за круглым сталом, які быў засла   ны белым абрусам і на якім ляжала чырвоная папка, і стаяла вялікая крыштальная ваза, поўная аранжавых апельсінаў, і сядзеў ён не пад звыклым партрэтам Сталіна, а пад карцінаю «Гракі прыляцелі».

Адам Станкевіч — на волі і ў турме. Фота www.katolik.life

Робячы ўсё з намерам, Дох загадаў прывесці падследчага (арыштаванага ксяндза) не ў кабінет, а ў пакой адпачынку.

«Ён што, яшчэ і аматар жывапісу?!» — атрымаўшы дазвол сесці і пакрысе авалодваючы сабою, падследчы з трывожным здзіўленнем апусціўся ў мяккае крэсла.

Зрэшты, ці не ўсё адно (аматар жывапісу ці не аматар!), галоўнае, што пачатковай мэты ён, падследчы, здаецца, дасягнуў, таму сёння (на Новы год!), мяркуючы па ўсім, будзе не допыт, а нешта блізкае да гаворкі, магчыма, нават з дамешкам дыпламатыі з абодвух бакоў.

Трэба думаць, Дох уважліва прачытаў ягоны праект беларускага каталіцкага біскупства, далажыў па камандзе, і там зрабілі памысныя высновы — словам, у апошні дзень 1944 года гутарка стане падобнай на абмеркаванне.

І гэта вельмі добра, што прачытаў менавіта ён, — з усіх іх найбольш адукаваны і з выгляду нешта чалавечае мае, хаця ў маладосці, пэўна, быў такім жа, як і ўсе яны...

Ці не пачынаў з таго, што каля цаглянага муру, перад тым, як ціснуць на курок, завязваў рот асуджаным на расстрэл, каб яны перад смерцю не крычалі, а калі пайшоў канвеер, то паблізу расстрэльнага муру, заглушаючы галасы няшчасных, запускаў рухавік, — бясконцым ахвярам завязваць раты — рукі адваліцца!

Здатнасць да катаўскай работы зазвычай і выводзіць у вялікія начальнікі, — ці не праўда?!

І здатнасць да правакацый — вялікіх і малых!

— Вашу дзейнасць фінансаваў і штаб Дзянікіна[1]? — аднойчы, нібыта мімаходзь, Дох укалоў бязглуздым пытаннем.

— Ніякіх кантактаў са штабам Дзянікіна я ніколі не меў!

— А ў пратаколах Беларускага навуковага таварыства адзначана, што ў 1922 годзе у вас і ў Браніслава Тарашкевіча было на руках 10000 рублёў дзянікінскіх папяровых грошай!

— Божа мой, якія гэта грошы?! Музейныя экспанаты! І тады, у 1922 годзе, мы з Тарашкевічам і перадалі іх у Беларускі музей, што і засведчана было ў адным з пратаколаў нашага навуковага таварыства!

— Аднак жа гэтыя экспанаты, — з яхіднасцю ўдакладняў Дох, — трапілі да вас у той час, калі Дзянікін наступаў на Маскву?! Дык як яны аказаліся ў вас?

— Я не магу прызнаць, што яны трапілі менавіта ў той час, бо не памятаю ўжо, калі дакладна трапілі, але сітуацыя даволі простая... Каталіцкія сем'і вярталіся з поўдня Расіі ў Вільню і ахвяравалі на касцёл дзянікінскія грошы, бо іншых не мелі...

Так ён, арыштаваны ксёндз, адказаў тады правакатару, які меў вялікія пагоны, аднак жа досыць...

Трэба сабрацца і з думкамі, і словамі, а галоўнае з духам, бо і гэты пакой, дзе на сцяне замест выявы правадыра мастацкі твор, а на стале замест пратакола чырвоная папка і спакусліва залацеюць апельсіны, таксама — пекла.

Але як супакоіцца, калі гняце адсутнасць заўсёды неабходнага спакою?!

Пад балотным позіркам Доха надзея выжыць не павялічвалася — наадварот, мізарнела, страх узмацняўся, і душу апаноўвала расчараванне.

Хрысціянін не павінен расчароўвацца, але з дня арышту, і нават раней, ахвота адпала жыць, бо ў галаве смылела: трапіў у пастку назаўсёды!

Так, зараз пойдуць не проста пытанні, якія ўжо былі (...імя ...калі і дзе нарадзіўся ...дзе жывеш ...хто бацька і маці ...колькі ў іх было зямлі ...дзе вучыўся ...да якой партыі належаў ...у якіх выданнях друкаваў антысавецкія артыкулы...), — зараз пачнецца торг, і, даючы адказы, трэба трапіць у тон.

А сіл амаль нестае, і сатана ж ніколі не спіць, таму, каб не сесці макам, хочаш не хочаш, а неабходна патрапіць пад густ...

Ты і палітык, і царкоўны дзеяч, але найперш ты — летуценнік, нацыянальны фантазёр: у роднай гісторыі па-ранейшаму хочаш бачыць, як павінна быць, а не як было, і нават у сённяшнім сваім горкім існаванні спадзяешся іншы раз на тое, на што нельга спадзявацца.

Дарэчы, доўгія гады меў надзею, што ўсё складзецца, ды не склалася, а калі й склалася, то не зусім так, як хацелася, таму й застаецца пакуль адно: калі трапіў у кіпцюры — будзь хітрэйшы за саму хітрасць...

Палякі хоць судзілі, гублялі час на выслухоўванне нейкіх там адвакатаў, а гэтыя знішчаюць без ніякага суда; праўда, могуць зазваць на апельсіны і вывесіць гракоў на сцяне...

На сумотным палатне, якое ў гэты момант з'яўлялася праўдзівым увасабленнем ягонага расчаравання, бліжэй былі паказаны непрыгожыя крывыя дрэвы (здаецца, бярозы), з невыразна-чорнымі несамавітымі на выгляд гнёздамі-кублямі і птушкамі (гракамі), якія таксама выглядалі несамавіта.

І тут падследчага ўсё адно як страпянула ўсяго:

«А гэта ж і ёсць яно, сапраўднае жыццё, і яно амаль заўсёды непрывабнае, таму на палатне й паказана бліжэй, набліжана да чалавечых вачэй! А што ад вачэй адсунута? Прычым знарок! Адсунута царква...»

Дох тут жа прачытаў зрух яго душы, угадаў ягоныя думкі:

— Вы і раз, і два сумна паглядзелі на рэпрадукцыю з саўрасаўскай карціны...

— Я паглядзеў на царкву, — як зачараваны, падследчы ўздыхнуў.

— Вось я і хачу сказаць пра царкву! — падхапіўшы патрэбнае яму слова, Дох пачаў нібыта лектар. — У царкве ўвесь час гавораць аб тым, чаго ў жыцці няма, і толькі таму, што яго няма, гавораць і гавораць... Просяць: не забі, бо забіваюць штодня і штоночы... Заклікаюць: не крадзі, бо зноў жа крадуць і штодня, і штоночы... Галосяць: не сведчы хлусліва, бо навокал усе набожныя і ненабожныя — манюкі, кожны праведнік і няправеднік — хлус... Царква заўсёды вучыць, як трэба жыць, але вось бачыце...

Паказаў на карціну:

— ...мастак адсунуў царкву, змясціў яе на заднім плане, каб тым самым, напэўна, выдзеліць сваю патаемную думку: царква мае другарадную ролю ў жыцці чалавека, а мо і наогул не патрэбна, бо чалавек не хоча вучыцца і слухацца, а хоча жыць так, як жывецца...

Дох быў задаволены тым, што выклаў, і скончыў сваю імгненную лекцыю, строга трымаючы яе, як жывую істоту, у такой струне:

— А чалавек... А чалавек наогул убогі, як убогія на карціне дрэвы, гнёзды і птушкі... Зрэшты, яны хоць намаляваны, а чалавека на карціне зусім няма, што вельмі сімвалічна... І гэта добра, што яго няма...

«Каб ты спрах, старанны дзеяч Лубянкі! Як жа ты хітра ўсё разабраў!» — арыштаваны ажно сцяўся ўвесь, і мяккае крэсла здалося яму цвёрдым.

Апусціў на хвіліну вочы, гэтак схаваў кароткую злосць: не, ніяк не скажаш, не падумаеш нават, што ён — ніжні пільшчык, звычайны прапагандыст, высновы ж свае догмамі не абмяжоўвае...

Варухнуўшы густымі зоркамі на плячах, начытаны Дох і далей паказваў дасведчанасць у царкоўным жыцці; з яго скупых разважанняў не адкрыта, прыхавана, аднак даволі выяўна чулася: няхай сабе мастакі й адсоўваюць царкву на задні план, але гэтая інстытуцыя ўсё ж патрэбна...

«О, мастакі вінаватыя... У іх заўсёды нехта вінаваты... А самі... Па ўсёй зямлі столькі храмаў пусцілі ў паветра, столькі святароў знішчылі, а тут раптам — царква патрэбна...» — падследчага ажно ў пот кінула.

Выціраючы лоб рукавом і трохі счакаўшы, мякка прамовіў:

— Людзям патрэбна вера ў Бога...

— Вы кажаце: людзям патрэбна вера? — голас Доха бліснуў, як соль. — Адна толькі вера?!

— Яна адна, але вялікая, як само жыццё! — арыштаваны разумна насцярожыўся і выйшаў за грань рэлігійнай тэмы. — Напрыклад, нашы песняры верылі ў народ, у свой край, і кожны верыў у самаго сябе, а таксама ж і сваім мазалям...

— Для пратакольнай паўнаты трэба верыць і яшчэ ў нешта! — абыякава зірнуўшы на чырвоную папку, Дох наўмысна зрабіў паўзу, па-гаспадарску пазяхнуў і плюснуў адсутным поглядам. — Трэба верыць, скажам... Ну, хоць бы ў рэлігію Эйнштэйна[2]!

Ён умеў здзіўляць, — на мінулым допыце нечакана зайшоў у кабінет і спытаў пра евангелічнага пастара Вэсэля, які разам з кайзераўскім войскам у верасні 1915 года прыбыў у Вільню.

Падследчы такога пастара не знаў і адказаў, што на могілках у Закрэце[3] нямецкія святары хавалі, праводзілі ў апошнюю дарогу сваіх забітых салдат, — магчыма, там чытаў малітвы і пастар Вэсэль.

«Магчыма...» — неяк зусім па-прасцецку згадзіўся Дох і тут жа выйшаў.

Калі дзверы зачыніліся, капітан, які вёў допыт, патлумачыў, што гэты пастар быў бацькам Хорста Вэсэля[4] — сябра Гімлера...

Так, Дох умеў здзіўляць, часам нават выклікаў прыхільнасць да сябе; мог, нібыта ўспамінаючы самае запаветнае, паведаміць, што яго хрысцілі ў папа, і змалку маці вадзіла яго маліцца ў царкву, у гімназіі ён вельмі добра вучыўся і па літаратуры, і па фізіцы, і што каб жыў у Польшчы, то не дарос бы да такіх чыноў, бо ведае: палякі не давалі праваслаўным працаваць на дзяржаўнай службе, а ў сталінскай Расіі ён прыхаваў сваю праваслаўнасць і займеў высокае званне.

А наогул жа, каб не рэвалюцыя, то яму ад бацькі ў спадчыну перайшла б фуражачная майстэрня...

І от жа, гэты ўдачлівы сын шапачніка зноў здзівіў, агаласіўшы вестку пра нейкую там рэлігію Эйнштэйна.

— А што, ёсць і такая рэлігія?!

— Ну, чаму ж няма, ёсць... Рэлігія ад якой разнявольваецца душа...

Трохі збіты з тропу, але не трацячы рэштку спакойнасці, падследчы памеркаваў, падумаў, ускінуў стомленае аблічча ўгару і ўдакладніў:

— Душа ўсё ж павінна супакойвацца, а не разнявольвацца...

— Так, няхай сабе й так! — па-дзіцячы проста такнуў Дох. — Тут галоўнае тое, што можна верыць у час і прастору!

— У якім сэнсе?!

— А ў тым, што яны паасобку не існуюць, бо час — гэта бачная прастора, а прастора — гэта нябачны, але адчувальны час!

«О-о, ды ты мяне заблытваеш...» — падследчы ніяк не чакаў пачуць такое з вуснаў сталінскага служкі.

Ягоная хітрасць, замешаная на слізкай гульні, палохала, таму трэба пільнавацца...

Зрэшты, ці варта настройвацца на нейкую яшчэ большую пільнасць, бо як толькі яны з'явіліся, — з таго часу ён і пільнаваўся, як умеў, ды, як бачна, кепска пільнаваўся.

Там, за гэтым снежаньскім акном, на якім няма жалезных кратаў, пільнуецца ўся Вільня, увесь край, увесь прыгнечаны люд; пільнуецца кожны — і ў каго ёсць ежа, і каму бракуе грошай на кавалак хлеба; там, за акном, у кожнага забіраюць гвалтам спакой, і ў любы момант могуць забраць жыццё.

Пільнуецца таксама зняважаная і скатаваная царква; яна яшчэ пакуль мае сілы шаптаць змучанаму кожнаму: «Будзь паслухмяны, і трапіш у рай...», а навокал у поўны голас з любога слупа вучаць яны: «Будзь паслухмяны, і трапіш у камунізм...»

№ 604171...»

А змучаны чалавек, хоць і паслухмяны, а не верыць ні ў рай, ні ў камунізм, а толькі ў сваю хату...

У пакоі ўсталявалася на момант вострая цішыня, і хоць арыштаваны быў гатовы да галоўнага ў гаворцы — яно, тое галоўнае, не проста прагучала, а жахнула, як бліскавіца.

— А вы хітры, пан-ойча!

— Хітры?!

— Ды яшчэ які хітры! Вы ж вельмі своечасова склалі свой праект! — Дох паказаў на чырвоную папку.

— Своечасова?! — падследчаму закалола пад сэрцам.

— У Маскве якраз вырашаюцца вялікія рэлігійныя пытанні...

— На жаль, не маю акрэсленай інфармацыі аб тым...

— Не маеце інфармацыі?! — Дох нібыта ўсумніўся. — А вы неблагі дыпламат... Але добра, я вам скажу... Праз месяц пройдзе памесны сабор рускай праваслаўнай царквы, на якім выберуць патрыярха маскоўскага і ўсяе Русі!

— Я рады за праваслаўных братоў!

— А праваслаўныя браты, магчыма, парадуюцца і за вас?! — няпэўна абнадзеіў Дох.

Зусім трохі памаўчалі.

— Тое каталіцтва, якое было, заняпала. Касцёл трэба перайтварыць. Ён павінен стаць на народны падмурак, таму хачу ў новым часе па-новаму служыць народу, — падследчы вальней варухнуўся ў крэсле.

— Разам з намі хочаце, разам з уладай...

— Разам...

— Вы былі дэпутатам і ў польскім Сейме выступалі за тое, каб улада не ўмешвалася ў рэлігійнае жыццё! — Дох рагатнуў.

— Я не быў прыхільнікам той улады, а ў Сейме перш за ўсё адстойваў нацыянальныя правы свайго народа!

— Як палітык, вы ўхіляліся ад супрацоўніцтва з камуністамі... Чаму?

— Я сустракаўся з камуністамі, вёў з імі перамовы і ратаваў іх, калі тут былі немцы...

— Вы абачлівы, вы не верылі актывістам з КПЗБ і, дарэчы, правільна рабілі... Вялікі Сталін зразумеў, што яны — слугі дэфензівы і авантурысты!

— Іхняе жаданне падняць паўстанне, каб далучыць Заходнюю Беларусь да БССР, сапраўды з'яўлялася чыстай авантурай! — ажывіўся арыштаваны.

— У 1917 годзе вы часта выступалі перад сялянамі і заклікалі іх не ўдзельнічаць у сацыялістычнай рэвалюцыі! — Дох лёгка пераскочыў на іншую тэму.

— Я заклікаў сялян не збівацца з правільнай дарогі. Я ўгаворваў іх не чыніць разбой і вучыў правільна ўспрымаць свабоду, — такі быў адказ.

— Зрэшты, гэта ўжо гісторыя, — тон Доха заставаўся памяркоўны. — А вось ваш праект — дзень сённяшні. Паперу вы напісалі талкова. Так, вам патрэбна ўласная дыяцэзія. Але якая далей, на вашу думку, мае быць тактыка?

— Трэба выклапатаць згоду Рымскага пасада!

— Гэта згода непатрэбна!

— Я ж каталіцкі святар...

Спахмурнеўшы, Дох звыклым жэстам разгарнуў чырвоную папку, крыху пашукаў у ёй і дастаў пашпарт:

— Я прачытаю вам, што ў гэтым дакуменце напісана... Пашпарт серыі 1-ТЭ, № 604171, выдадзены Адаму Вікенцьевічу Станкевічу 22 траўня 1941 года 5-м Віленскім аддзяленнем міліцыі... Гэта ваш дакумент?

— Так, гэта мой пашпарт! Вашы людзі яго канфіскавалі, калі забіралі мяне! — падследчы недаўменна ўзвысіў голас.

— Усе гады нямецкай акупацыі вы захоўвалі яго, і гэта вельмі добра! — Дох паклаў дакумент у папку. — Дык вось, перш за ўсё вы савецкі грамадзянін, а пасля ўжо каталіцкі святар!

— Але...

— А раз так, то цяпер заместа Рыма ў вас Масква!

— Масква — трэці Рым, — міжвольна сухім голасам, нібыта самому сабе, асуджана прамовіў падследчы.

— Можаце пакуль і так жартаваць... Але не гэта галоўнае, а галоўнае тое, што ваш праект кіраўніцтву спадабаўся, кіраўніцтва прызнала вашу рацыю і мяркуе з часам заклaсці новы беларускі касцёл, але, зразумела, без удзелу Ватыкана... Гэта будзе народны касцёл!

«Касцёл незалежны ад Апостальскай сталіцы?! Нешта неверагоднае! Які ж гэта тады касцёл?! Усё адно, што званіца без звона! Не, такога не павінна быць! З'ява немагчымая... Касцёл мусіць быць незалежны, але незалежны ад Масквы і Варшавы...» — так няшчасны арыштаваны падумаў, а збалелым голасам акрэсліў, што людзі не прызнаюць такі «народны» касцёл.

— Людзі ўсё прызнаюць, калі ім загадаюць! — катэгарычна заявіў Дох. — І вы станеце для іх новым духоўным кіраўніком, і будзеце служыць у тым віленскім храме, у якім захочаце! І да вас пойдуць каталікі з усіх куткоў Беларусі, і служыць будзеце па-беларуску... Палякі ж не дазвалялі вашай мовы?

— Дазвалялі ў касцёле святога Мікалая...

— А немцы?

— Дазвалялі больш...

— І вы супрацоўнічалі з немцамі?! — Дох пачаў нібыта зацягваць пятлю.

— Мая пастырская дзейнасць далёкая была і ад такога супрацоўніцтва, і ад нацысцкай ідэалогіі!

— Добра. На сёння хопіць ужо, нагаварыліся... Аднак жа хай і глухі пачуе: народнаму касцёлу непатрэбна благаславенне рымскага пераемніка апостала Пятра...

Дох біў, як у бубен, і ад раптоўнай стомы ў падследчага з'явіліся матылі ў вачах, і на нейкі момант, як жаданне шчаслівага адпачынку, ва ўяўленні чамусьці паўстаў зімовы святочны кірмаш...

На гэтым ажыўленым стракатым базары коні, накрытыя каляровымі гунькамі, елі з торбаў авёс, а вясёлыя гандляркі ў белых цесных халатах, нацягнутых паверх паліто, прадавалі вянкі смачных абаранкаў.

А яшчэ тут можна было купіць і лубачныя карціны, і калыскі, і драўляных конікаў, і дзіцячыя вазкі на гумавым ходу; прадаваліся нават і нейкія галасістыя птушкі ў клетках...

Ён ачуўся, матылі з вачэй зніклі, гракі на сцяне зрабіліся нібыта большымі, а Дох, падводзячы ў гаворцы канчатковую рысу, схаваў у шуфляду чырвоную папку, а да яго пасунуў, камечачы белы абрус, вялікую крыштальную вазу, поўную апельсінаў — частуйся, арыштант!

З пакоя адпачынку стомлены вязень вынес вялізны круглы аранжавы апельсін, на хаду ў калідоры вымяркоўваючы: у іхні касцёл служыць не пойдзе, а там, у агульнай камеры, з гэтай рэдкай заморскай смакаты выйдзе сем хлябоў...

1 Антон Дзянікін (1872 — 1947) — расійскі генерал-лейтэнант, адзін з кіраўнікоў Белага руху, кіраваў Поўднем Расіі ў 1918–1920 гг.
2 Альберт Эйнштэйн (1879–1955) — нямецкі і амерыканскі фізік-тэарэтык, стваральнік тэорыі адноснасці спецыяльнай (1905) і агульнай (1916); лаўрэат Нобелеўскай прэміі (1921).
3 Закрэт — парк у Вільні.
4 Хорст Ханс Вэсэль (1907–1930) — нямецкі штурмавік, аўтар нацысцкага гімна.

Свет наш

Сяргей УКРАІНКА

* * *

Я нарадзіўся,
а свет быў ужо старым.
Гэткім амаль, як суседка баба Казліха...

Мудры, што гáдзіна,
вечны, нібыта Рым,
шчодра ён сее на лёсах
шчасце ды ліха.

Парасткі гонкія ўмомант дзірваняць лёс,
хоць і скубе іх штодзень
няўедлівы статак:
ліха-траву —
хто з дзяцінства прывык да слёз,
шчасце-траву —
хто з маленства смокча дзвюх матак.

І часяком ужо одум бярэ мяне,
як разбяруся з чарговай нейкай навалай:
свет наш дзяцініца
ці ўжо даўно здурнеў —
розуму ж старасць нікому не дадавала?

У неспасціжную вечнасць жыццё плыве,
вера мая ў справядлівасць
сыплецца друзам.
Крыўдна: памру вось,
а мудры наш белы свет
гэтак жа, гад,
будзе ехаць некуды з глузду.

* * *

Памяці сябра дзяцінства
Крукава Пятра

Мелодыя. Перапыніў гарнітурай
і чую пракураны твой барытон:
«Ну дзе цябе носіць днапроўская бура?
Якога ражна не бярэш тэлефон?»

«Дык, гэта, — кажу, — мне хіба толькі жонка
ці з працы там хто набірае за дзень.
Навошта займаць лішняй цацкай кішонку,
калі й пасатыжы няма куды ўдзець».

«Тут нехта забыўся пра нашы вазёры —
ні разу не быў ад вясновай вады!» —
Твой голас падаўся задужа бадзёрым
(ды не, ён такім быў, здаецца, заўжды).

Ты мне расказаў, што наведваюць дочкі,
што ўнукі павыраслі з дзедзьку даўно,
што зрэдку чытаеш мае «смехаёчкі»,
але толькі тыя, што, гм, не лайно.

Я слухаў, а вочы глядзелі ў дзяцінства
і ў ім быў Пятро, мой смяшлівы друган.
Затым прамільгнуў ужо ў форме танкіста
з чырвонаю зорачкай — за Афган.

Прашу: «Падграбай. Ты ж тут блізка начуеш?
Ёсць лёгкае, дзіўнага смаку віно».
І сэрца прыстала, як раптам пачуў я:
«У хоспісе мы, брат. Апошнюю ноч».

Маналог сабачай будкі

Мяне Гаспадар выгаблёўваў
зусім не для Джыма —
тады абжываўся ў двары
дурнаваты Пірат.
Праз год ён патрапіў пад колы
цыганскага джыпа,
а ці пагуляў хоць разок на зімовым вяселлі?..
Наўрад.

Затым была Дуська,
ікласценькі змесак балонкі
і шустрага бомжа Братка́, —
істэрычная б...яць.
Парвала ўсім нервы,
пакуль не нырнула ў палонку.
А хто «дапамог»,
дык пра тое вам нечага знаць.

Пасля цэлы студзень
сямейка жыла на кватэры —
вушастая парачка
вечна галодных трусоў.
Абгрызлі кару
на суседняй ігрушыне-бэры
і зніклі.
Але падаецца, прапалі
не ў нетрах лясоў.

Мінулай вясною
наседжвала яйкі квактуха —
я ледзь не аглухла ад піску яе куранят!
Так доўга чыхалася потым
ад іхнага пуху
і дошкам балела
ад згнілых прася́ных зярнят.

Нарэшце нядаўна
з'явіўся і Джым на падворку.
Ён даў зразумець,
што не проста ўсё, чорт вас вазьмі:
братам вашым меншым
бывае балюча і горка,
калі іх няўцям параўноўваюць
з вамі, людзьмі.

Учора сачыла за спрэчкаю
двох задавакаў
(адказваю дахам уласным за гэты «базар»):
калі Гаспадар
прасіпеў на суседа: «С-сабака!»,
у Джыма на левае вока
набегла сляза.

Versus

Бліз будынін былой бібліятэкі
(там цяпер ТАА «Камп'ютарныя сеткі»)
гопнікі частуюць цыгарэткай
хілага прадстаўніка хай-тэку.

Крывіць пыску кволае стварэнне
ды старанна дыхае смуродам,
і — ніякага табе памкнення
штосьці «паказаць тупым уродам».

Тыя ж «выпрасілі» новую мабілу,
пашарпаны скураны бумажнік
і цярпіле праказалі важна:
«Радуйся, што лівер не адбілі».

І пайшлі сабе з бадзёраньkім настроем,
а юнак на ганак сеў панылa...
Вось табе й сустрэліся ў двубоі:
інтэлект vs дурная сіла.

* * *

Айцу Міхаілу (Укружаскаму)

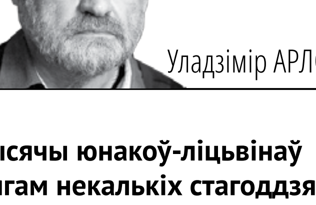
Шукаў свайго бога і я.
Не тое, што ўпарта
ці апантана,
аднак і маю галаву
іншы раз забівала да краю
рознакаліберным
эзатэрычным хлудам.
Хлуд спарахнеў і асыпаўся пылам.
Ні Бог і ні нават Сварогавы дзеці
не паказалі аблічча.
Так і суцешыўся ўрэшце
канонамі дыямату...

Цяпер, безбагавец упарты,
шалёна зайздрошчу айцу Міхаілу:
ён мае ціхую радасць
як не штодня наталяцца
нятварным Фаворскім святлом...

Даведка

Самай масавай узнагародай краіны —
больш за 9 мільёнаў уганараваных —
стаў, вядома, не ордэн
Францыска Скарыны
і нават не значак «Выдатніку...»,
а ўпламбаваны наўпрост
у аддзел галаўнога мозгу
(адказны за генную памяць)
віртуальны медаль
«За ородновение языка».

Віленскі ўніверсітэт

Уладзімір АРЛОЎ

Тысячы юнакоў-ліцьвінаў цягам некалькіх стагоддзяў выпраўляліся па навуку ў еўрапейскія ўніверсітэты. Большасць з іх, атрымаўшы вышэйшую асвету, вярталіся на Бацькаўшчыну і служылі ёй здабытымі ведамі. Але ўлады Вялікага Княства, Царква, усе адукаваныя людзі дзяржавы даўно марылі пра свой універсітэт. Гэтая мара здзейснілася, калі была створаная Віленская акадэмія.

Vivat Academia!

Найлепшым месцам для заснавання вышэйшай навучальнай установы, відома, была сталіца Вялікага Княства, даўні цэнтр беларускай культуры і дзяржаўнасці. У Вільні ўжо дзейнічаў калегіюм, дзе займаліся блізу двухсот студэнтаў. Калегіюм, адчынены манахамі Таварыства Ісуса (Ордэна езуітаў), даваў добрую адукацыю, але не меў універсітэцкіх правоў.

Адгукнуўшыся на шматлікія просьбы свецкіх і царкоўных уладаў, магнатаў і шляхты, вялікі князь Стэфан Баторы, якога нашыя продкі называлі Сцяпанам Батурам, у 1579 годзе выдаў прывілей пра пераўтварэнне Віленскага калегіюма ў Акадэмію — першую ва Усходняй Еўропе. Баторы сам некалі вучыўся ў славутым Падуанскім універсітэце і добра разумеў неабходнасць вышэйшай школы для сваёй дзяржавы.

Прывілей гаспадара быў зацверджаны дзяржаўнай пячаткай, якую прыклаў падканцлер Астафей Валовіч, і адмысловай пастановай папы рымскага Рыгора XIII. Да заснавання Акадэміі таксама прычынілася Таварыства Ісуса, якое давала ў сваіх навучальнях найлепшую на той час адукацыю.

Віленская акадэмія атрымала ўсе правы ўніверсітэта. Яна вызвалялася ад падаткаў і набывала права прысвойваць вучоныя ступені ды мець незалежнае выбарнае кіраўніцтва. Першым рэктарам акадэміі стаў знакаміты пісьменнік, прапаведнік і красамоўца Пётра Скарга. Ён нарадзіўся ў Польшчы, але добра ведаў беларускую мову і напісаў на ёй некалькі кніг.

Стварэнне Віленскай акадэміі шырока адзначалася ў нашай дзяржаве. Гэтай падзеі прысвячалі творы паэты і мастакі. У палацах магнатаў і ў шляхецкіх маёнтках шумелі святочныя балі, на якіх зноў і зноў гучала: Vivat Academia! — Слава Акадэміі!

Упоравень з Кракавам і Ляйпцыгам

Напачатку Акадэмія складалася з двух факультэтаў: філасофскага і тэалагічнага (багаслоўскага). Потым, паводле прывілея вялікага князя Уладзіслава Вазы, да іх даліся медыцынскі і юрыдычны. Пазней з'явіліся фізічны і астранамічны факультэты. Мовай выкладання, як і ва ўсіх тагачасных еўрапейскіх універсітэтах, тады была лаціна.

Акадэміі ўсяляк дапамагалі і шчодра падтрымлівалі яе ахвяраваннямі віленскі біскуп Валяр'ян Пратасевіч, магнацкія роды Радзівілаў, Сапегаў, Хадкевічаў, Валовічаў, Па́цаў. Казімір Леў Сапега, сын знакамітага канцлера Льва Сапегі, падараваў новай навучальнай установе багатую бібліятэку і стаў фундатарам юрыдычнага факультэта. Арыстакратка Лізавета Пузына ахвяравала сродкі на стварэнне адной з першых у Еўропе абсерваторый.

Князь Мікалай Радзівіл Сіротка перадаў Акадэміі абсталяванне і шрыфты некалькіх друкарняў. Дзякуючы гэтаму акадэмічная друкарня хутка зрабілася адной з найважнейшых у дзяржаве. Яна выдавала падручнікі, слоўнікі, гістарычныя і філасофскія даследаванні, літаратуру па дакладных навуках, мастацкія творы на некалькіх еўрапейскіх мовах. Тут пабачылі свет трактаты старажытнагрэцкага філосафа Арыстоцеля, некалькі выданняў «Гісторыі Вялікага Княства Літоўскага», «Гісторыя Англіі», «Радзівілаўскія хронікі з кароткім зместам подзвігаў князёў Радзівілаў» ды сотні іншых кніг.

Акадэмія прымала ў навучанне пераважна ліцьвінаў-беларусаў з магнацкіх і шляхецкіх сем'яў, але там вучыліся і дзеці месцічаў. У студэнцкіх аўдыторыях можна было сустрэць і юнакоў з суседніх еўрапейскіх дзяржаваў, бо Віленская акадэмія на пачатку XVII стагоддзя давала такую самую добрую адукацыю, як і ўніверсітэты недалёкіх Кракава, Каралеўца (Кёнігберга) і Ляйпцыга. Бальшыня акадэмічных выкладчыкаў паходзіла з земляў Вялікага Княства Літоўскага.

Сярод найбольш знаных выпускнікоў Акадэміі — пісьменнік і вучоны-філолаг Мялет Смятрыцкі, філосаф Марцін Смігляцкі, правазнаўца Арон Алізароўскі, паэт і філосаф Міхал Карыцкі, гісторык Альберт Каяловіч, матэматык і архітэктар Тамаш Жаброўскі, філосаф і знаўца красамоўства Жыгімонт Лаўксмін, астраном і матэматык Марцін Пачобут Адляніцкі...

Паэт Мікола Гусоўскі, інжынер-вынаходнік Казімір Семяновіч, педагог, асветнік і пісьменнік Сімяон Полацкі — яны таксама пачыналі шлях да славы ў Віленскай акадэміі. Многія з яе вядомых выхаванцаў заставаліся выкладаць там і прымнажалі славу галоўнай навучальнай установы Княства. Сярод іх быў і выдатны паэт, філосаф і літаратуразнаўца Мацей Казімір Сарбеўскі.

Перад паэтам і вучоным з Вільні адкрывалася паспяховая і заможная будучыня ў Вечным горадзе, але Сарбеўскі адгукнуўся на покліч сэрца, якое імкнулася на радзіму. Па дарозе дадому Мацея некалькі разоў абрабавалі і збілі разбойнікі

Хрысціянскі Гарацый

Калі прафесар Сарбеўскі падымаўся на сваю катэдру, студэнты захоплена перашэптваліся. Яны ведалі, што вершы Мацей Казімір пачаў пісаць з дзесяці гадоў. У юнацтве ён выкладаў у Полацкім калегіюме, потым вучыўся на тэалагічным факультэце Віленскай акадэміі, адкуль як адзін з яе найлепшых выпускнікоў быў пасланы дасканаліць веды ў Рым.

У Вечным горадзе, як часта называюць Рым, паэтычны талент Сарбеўскага па-сапраўднаму расквітнеў, і нядаўняга віленскага студэнта пачалі параўноўваць з самымі знакамітымі паэтамі мінулага і сучаснасці. Увесь адукаваны Рым ужо называў Мацея Казіміра «хрысціянскім Гарацыем» і лічыў яго бліскучым спадкаемцам славы гэтага старажытнага паэта.

Сарбеўскі, як і некалі Гарацый, пісаў на лаціне і лічыўся найвыдатнейшым лацінамоўным паэтам тагачаснай Еўропы. Папа рымскі Урбан VIII укаранаваў нашага суайчынніка лаўровым вянком на Капіталійскім узгорку, дзе здаўна ўшаноўвалі самых таленавітых творцаў. Мацей Казімір заслужыў такую ўзнагароду першым са славянаў. У падарунак «хрысціянскі Гарацый» атрымаў залаты ланцуг з папскім партрэтам.

Перад паэтам і вучоным з Вільні адкрывалася паспяховая і заможная будучыня ў Вечным горадзе, але Сарбеўскі адгукнуўся на покліч сэрца, якое імкнулася на радзіму. Па дарозе дадому Мацея некалькі разоў абрабавалі і збілі разбойнікі. Ён не аднойчы рызыкаваў жыццём, але вярнуўся ў Вільню, каб выкладаць у роднай Акадэміі.

Прафесар Сарбеўскі чытаў лекцыі па філасофіі, тэалогіі, літаратуры. Яго навуковыя даследаванні высока цаніліся ва ўсёй Еўропе. Не пакідаў ён і плённай паэтычнай творчасці. Кнігі вершаў Мацея Казіміра выходзілі не толькі ў Вільні, але і ў Кёльне, Антверпене, Рыме. Самым дарагім ён лічыў выданне, якое праілюстраваў слынны мастак Пітэр Паўль Рубенс.

Мацей Казімір Сарбеўскі смела для таго часу меркаваў, што свет, які стварае паэзія, існуе побач з светам, народжаным Божай воляй.

Пасля заканчэння зямнога шляху Мацея Казіміра яго паэтычныя кнігі

Перад вамі панарама Віленскага ўніверсітэта на пачатку XIX стагоддзя. Справа — першы рэктар Пётр Скарга, славуты філосаф, пісьменнік і прапаведнік XVI стагоддзя. Злева — вучоны з еўрапейскай славай, знакаміты астраном, матэматык і асветнік Марцін Пачобут-Адляніцкі, які займаў пасаду рэктара нашай вышэйшай школы ў 1780–1799 гадах.
Пачобут-Адляніцкі ва ўрачыста-цырыманіяльным рэктарскім строі з залатым ланцугом і жазлом, якое сімвалізавала шырокія вольнасці ўніверсітэта і яго незалежнасць ад уладаў. Навершнік жазла — «Пагоня», якая была і на ўніверсітэцкім гербе. На другім плане навучальныя карпусы і двары ўніверсітэта, дзе жыццё цячэ як у асобным горадзе. Там жывуць студэнты, выкладчыкі і прафесура, знаходзіцца рэзідэнцыя рэктара. Над універсітэцкімі будынкамі і ўсёй Вільняй узвышаецца званіца касцёла Святых Янаў. Бліжэй да вас дзве вежы астранамічнай абсерваторыі з гадзіннікам на адной з іх. На фрызе — паэтычны надпіс, які ў перакладзе з лаціны гучыць так: «Адвага дае старому небу новае святло. Тут забываюць пра грэшную зямлю і ўздымаюцца да зорак...» На картушы над панарамай на лацінскай мове змешчаныя найменні ўніверсітэта ў розныя часы.

больш за 50 разоў перавыдаваліся ў Парыжы, Варшаве, Львове, Дрэздэне, Страсбургу, Лос-Анжэлесе… Сёння імем Сарбеўскага названы адзін з двароў Віленскага ўніверсітэта.

Галоўная школа Вялікага Княства

Першае ў свеце міністэрства народнай асветы — Адукацыйная камісія Рэчы Паспалітай. Яна адчыняла новыя школы і навучальні, паляпшала працу ранейшых. Пад кіраўніцтва камісіі перайшла і Віленская акадэмія, якую вызвалілі з-пад моцнага ўплыву каталіцкай царквы і назвалі Галоўнай школай Вялікага Княства Літоўскага. У яе ведамства перадалі ўсе навучальныя ўстановы дзяржавы. На змену лацінскай мове ў былой Акадэміі пад уплывам палякаў і значна апалячанай ліцьвінскай шляхты пачала прыходзіць польская.

Пасля страшнай вайны з Расеяй 1654–1667 гадоў, калі Беларусь страціла палову насельніцтва, наша вышэйшая школа перажывала застой. Адукацыйная камісія паставіла перад Галоўнай школай мэту вярнуць былы аўтарытэт Акадэміі ды паспяхова спаборнічаць з універсітэтамі Заходняй Еўропы.

У Галоўнай школе, якая захавала ўсе ўніверсітэцкія правы, з'явіліся новыя катэдры і навучальныя дысцыпліны. Студэнты з захапленнем займаліся ў астранамічнай абсерваторыі. Катэдру выяўленчага мастацтва ўзначаліў славуты мастак Францішак Смуглевіч. На працу ў Вільню запрашалі вядомых замежных вучоных. Сярод іх быў французскі батанік і медык Жан Эмануэль Жылібер, які да гэтага стварыў Гарадзенскую медыцынскую акадэмію. Пераехаўшы разам з вучнямі ў сталіцу Княства, прафесар Жылібер адчыніў у Галоўнай школе Княства медыцынскі факультэт, заклаў батанічны сад і аранжэрэю. Неўзабаве медыцынскі факультэт у Вільні стаў заслужана лічыцца найлепшым факультэтам такога кшталту ў Рэчы Паспалітай.

Галоўная школа Княства праіснавала толькі чвэрць стагоддзя, але паспела падрыхтаваць нямала вядомых вучоных. Доктарам медыцыны і філасофіі стаў Аўгуст Бекю, які плённа займаўся гігіенай. Сярод выхаванцаў нашай вышэйшай школы — хімік і біёлагАндрэй Снядзецкі, які адкрыў новы метал — весцій (цяпер ён называецца рутэніем) — і напісаў першы ў Рэчы Паспалітай падручнік хіміі. З удзячнасцю згадваў сваіх выкладчыкаў гісторык Тэадор Нарбут. Ён даследаваў айчынныя курганы і замкі, надрукаваў каштоўную беларускую «Хроніку Быхаўца», вывучаў старажытную міфалогію.

Нязменным рэктарам Галоўнай школы Вялікага Княства Літоўскага быў добра вядомы ў навуковым свеце Еўропы астраном і матэматык Марцін Пачобут-Адляніцкі.

Адкрывальнік зорак і талентаў

Будучы рэктар і вучоны нарадзіўся ў вёсцы Саломенка Гарадзенскага павета. Шлях у вялікую навуку Марцін пачаў у калегіюме Таварыства Ісуса ў Горадні. Юнак вызначаўся добрым веданнем розных прадметаў — ад матэматыкі да старажытных моваў, але ўжо тады яго вабілі таямніцы бяздоннага зорнага неба. Калі астатнія школяры засыналі, Марцін уладкоўваўся пры вакне і мог доўгімі гадзінамі зачаравана назіраць за рухам Месяца, за планетамі і сузор'ямі.

Марцін Пачобут-Адляніцкі (1810).Рэпрадукцыя паводле партрэта Ё. Аляшкевіча

Мацей Казімір Сарбеўскі. Ананімны партрэт другой чвэрці XVII стагоддзя

У Віленскай акадэміі Пачобут-Адляніцкі сустрэў таленавітых выкладчыкаў астраноміі. Тут гэтая навука здаўна выкладалася на высокім роўні. Менавіта ў нашай Акадэміі ўпершыню ва Усходняй Еўропе яшчэ ў сярэдзіне XVII стагоддзя адкрыта прызналі геліяцэнтрычную сістэму Мікалая Каперніка, паводле якой Зямля і планеты круцяцца вакол Сонца. Плённаму навучанню віленскіх студэнтаў спрыяла і ўласная абсерваторыя.

Здольнага маладога астранома накіравалі паглыбляць веды спачатку ў Прагу, а затым — у абсерваторыі французскіх гарадоў Марсэля і Авіньёна ды італьянскага Неапаля. Вярнуўшыся ў Вільню, Марцін узначаліў акадэмічную катэдру матэматыкі і астраноміі, а таксама быў прызначаны дырэктарам абсерваторыі, якую вырашыў зрабіць узорнай.

Пад кіраўніцтвам выкладчыкаў, а часта і самога дырэктара студэнты пачалі кожную ноч назіраць планеты Сонечнай сістэмы і зоркі. Прафесар Адляніцкі найперш сачыў за Месяцам і, дзякуючы гэтаму, дакладна вызначыў шырату і даўгату Вільні, а пазней Горадні ды іншых беларускіх гарадоў. Вучоны вырашыў набыць для абсерваторыі найноўшае абсталяванне і выправіўся па яго ў Вялікабрытанію, Францыю і Галандыю. На працягу цэлага года ён вывучаў дзейнасць Парыжскай і Грынвіцкай абсерваторый.

Пачобут-Адляніцкі ніколі не спыняў і назіранняў за нябеснымі свяціламі, не прапускаў ніводнага сонечнага ці месяцавага зацмення. Ён склаў табліцы руху Меркурыя, адкрыў новае сузор'е, названае Каралеўскім Цяльцом Панятоўскіх у гонар нашага тагачаснага вялікага князя і караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага.

Разам з уласнымі навуковымі даследаваннямі рэктар Галоўнай школы чула апекаваў маладых вучоных. Ягоным вучнем быў, напрыклад, сын ашмянскага суддзі Вінцэнт Карчэўскі, што выдаў высока ацэненыя ў навуковым свеце кнігі «Пра каметы» і «Астраномія».

Вельмі хутка ўніверсітэт пачаў ператварацца ў магутны агмень вальнадумства і супраціву расейскім каланізатарам. Тут узніклі таемныя таварыствы, сябры якіх хацелі служыць не Расейскай імперыі, а свайму народу. Да гэтых суполак належалі самыя здольныя студэнты

Марцін Пачобут-Адляніцкі не стаяў у баку ад палітычных падзей у нашай дзяржаве. У 1794 годзе ён падтрымаў вызвольнае паўстанне Тадэвуша Касцюшкі і спрыяў кіраўніку паўстанцаў у Вялікім Княстве Якубу Ясінскаму. Рэктар ахвяраваў змагарам вялікія грашовыя сродкі і ўвайшоў у Найвышэйшую Літоўскую Раду — Часовы ўрад Літвы-Беларусі.

Навуковая і грамадская дзейнасць нашага суайчынніка была высока ацэненая ў роднай дзяржаве і ў Еўропе. Вялікі князь і кароль Станіслаў Аўгуст загадаў выбіць медаль з партрэтам Адляніцкага. Вучонага абралі сябрам Лонданскага і Варшаўскага навуковых таварыстваў і сябрам-карэспандэнтам Французскай Акадэміі навук. Імем Пачобута-Адляніцкага названы кратэр на Месяцы.

Большы за Оксфард

Пасля захопу земляў Вялікага Княства расейцамі Галоўная школа была перайменаваная ў Імператарскі Віленскі ўніверсітэт. Ён быў прызначаны для адукацыі моладзі з васьмі губерняў — Віленскай, Віцебскай, Гарадзенскай, Магілёўскай, Менскай, Кіеўскай, Валынскай і Падольскай.

Як і раней, большыня студэнтаў і выкладчыкаў паходзілі з беларускіх земляў, але мовай выкладання, як і ў Галоўнай школе, заставалася польская. Расейская ўлада не прызнавала ні самастойны беларускі народ, ні нашу мову. Гэта ўмела выкарыстоўвалі ў сваіх інтарэсах палякі. Апекуном універсітэта стаў кіраўнік Віленскай навучальнай акругі, набліжаны да расейскага цара паляк Адам Чартарыйскі. Ён імкнуўся адчыняць на нашых землях польскія школы і выхоўваць моладзь у польскім духу.

Студэнты Віленскага ўніверсітэта вучыліся на чатырох факультэтах: фізічна-матэматычным, медыцынскім, маральна-палітычным і філалагічна-мастацкім. Там выкладаліся 55 прадметаў. Вышэйшая школа мела багаты батанічны сад, анатамічны музей, фізічную і хімічную лабараторыі, свой шпіталь. Амаль 60 тысяч кніг налічвала самая вялікая на абшары былога Княства ўніверсітэцкая бібліятэка.

У 1820-я гады Віленскі ўніверсітэт стаў найбуйнейшым не толькі ў Расеі, але і ў Еўропе. Тут займалася больш за 1300 юнакоў, што пераважала колькасць студэнтаў у слаўтым англійскім Оксфардзе. Пра значнасць Віленскай вышэйшай навучальні казала, напрыклад, тое, што на пачатку XIX стагоддзя яна рыхтавала кожнага трэцяга лекара ўсёй Расейскай імперыі.

Ва ўніверсітэце працаваў вядомы вучоны астраном, матэматык і філосаф Ян Снядзецкі, які ў 1812 годзе, калі быў рэктарам, увайшоў у Часовы ўрад адноўленага Вялікага Княства. Снядзецкі некалькі разоў сустракаўся ў Вільні з Напалеонам і ўразіў французскага імператара розумам і вучонасцю.

Катэдрай сельскай гаспадаркі кіраваў прафесар Міхал Ачапоўскі. Ён здзейсніў навуковую вандроўку па дзесяці еўрапейскіх краінах і паспяхова ўкараняў замежныя дасягненні аграрнай навукі на Бацькаўшчыне.

Запрошаны з Вены доктар медыцыны Ёзэф Франк заклікаў калегаў і студэнтаў даследаваць і лекаваць хваробы разам з вывучэннем умоваў жыцця хворых. Дзякуючы яму ў Вільні пачалі рабіць прышчэпкі ад воспы і дапамагаць бедным хворым жанчынам.

Агмень вальнадумства

Вельмі хутка ўніверсітэт пачаў ператварацца ў магутны агмень вальнадумства і супраціву расейскім каланізатарам. Тут узніклі таемныя таварыствы, сябры якіх хацелі служыць не Расейскай імперыі, а свайму народу. Да гэтых суполак належалі самыя здольныя студэнты Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Ян Чачот, Ігнат Дамейка ды многія іхнія сябры і аднадумцы.

Студэнты асабліва шанавалі і любілі выпускніка Віленскага ўніверсітэта прафесара гісторыі Яўхіма Лялевеля. Ён напісаў шматлікія працы пра мінулае Вялікага Княства Літоўскага. У лекцыях прафесар сцвярджаў, што гісторыя павінна стаць летапісам народнага жыцця. Лялевель глыбока перажываў паняволенае становішча Айчыны і верыў у яе вызваленне ў выніку супольнага змагання патрыётаў Літвы-Беларусі і Польшчы разам з расейскімі дэмакратамі. Да іх ён звярнуўся з крылатым заклікам: «За нашу і вашу свабоду!»

Калі жандары раскрылі антыўрадавыя студэнцкія таварыствы, дзясяткі філаматаў і філарэтаў трапілі ў царскія турмы, а затым былі высланыя ў розныя месцы Расейскай імперыі. Улады забаранілі чытаць лекцыі Яўхіму Лялевелю, якога лічылі натхняльнікам моладзі. Пакараныя былі і прафесары Міхал Баброўскі ды Ігнат Даніловіч, якіх лічаць пачынальнікамі беларускага нацыянальнага адраджэння.

ГІСТАРЫЧНАЯ ВІКТАРЫНА

1. Раскажыце пра стварэнне Віленскай акадэміі.
2. Як дапамагалі Акадэміі ліцьвінскія арыстакраты?
3. Якія кнігі выпускала акадэмічная друкарня?
4. Назавіце найбольш знакамітых выпускнікоў вышэйшай школы Вялікага Княства.
5. Каго з нашых суайчыннікаў і за што назвалі «хрысціянскім Гарацыем»?
6. Што вы даведаліся пра Мацея Казіміра Сарбеўскага?
7. Як Галоўная школа Вялікага Княства працягвала справу Акадэміі?
8. Чаго дасягнуў у навуцы Марцін Пачобут-Адляніцкі?
9. Як дзейнічаў Віленскі ўніверсітэт на пачатку XIX стагоддзя?
10. Чаму мы кажам, што ўніверсітэт стаў агменем вальнадумства?

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 4 (152) | 26 красавіка 2019 | № 16 (627) Новы Час

Забыцца памерці

Альжбета КЕДА

Сукенка

Вельмі прыгожая. Цёмна-барвовы, з чорнымі паскамі трыкатаж. А яшчэ — з люрэксам. Так называлі ў вёсках бліскучыя ніткі. Мець такую ў сямідзясятыя гады было вялікім шыкам. У крамах такіх не было. Затое жылі яшчэ ў нашым краі краўчыхі з польскіх часоў, якія валодалі сваім майстэрствам дасканала. Не проста адзенне шылі, а мастацкія ўзоры тварылі. Матэрыял з-за мяжы даставалі: з блізкае-далёкае Польшчы, з Масквы, а часам — з Амерыкі.

Гаспадыня сукенкі — пані доктарава. Прыгожая кабета, якая ніколі не дазволіла сабе з хаты выйсці, належна не выстраіўшыся. Была, ды і засталася, узорам беларускае жаночае шляхетнасці.

Гэтая сукенка Ларысы Антонаўны Геніюш у Гудзеўскім музеі.

Куфар

Драўляны, з металёвымі акаймоўкамі. Выразна відаць літары — АК. Ініцыялы паненкі на выданні, куды збіраўся пасаг. Для будучае сямейкі, для шчасця.

Не магу без болю глядзець на яго, бо ўсплывае тое, чаго не было, чаго не магло быць. Куфар АК не мог трапіць у ягоны дом. Хоць ён так кахаў яе! Верыцца, што было тое ўзаемна. Але хто ён? «Бедны студэнт, сухотнік. Не пара маёй пляменніцы!» — вырашыла цётка-апякунка. І куфар трапіў у дом іншага, шчаслівага абранніка.

Прайшло больш за сто гадоў. Людзі памятаюць яе, бо яна — ягонае каханне. І той куфар сёння ў ягоным доме.

Куфар Ганны Какуевай у Музеі Максіма Багдановіча.

Забыцца памерці

Яна перажыла ўсіх са свайго пакалення. З пакалення наступнага — пляменнікаў, дзяцей свае сястры. Страціла памяць. Але памятае вершы, якія вучыла ў дзяцінстве.

Не пра яе гэта: «Ён ведае так мала, каб памерці, // І гэтак многа ведае, каб жыць». Яна забылася, што паміраць трэба.

Яе блакітныя вочы напоўнены туманам. Яны глядзяць не на свет. Позірк увесьчасна сплывае некуды ў глыбіні, дзе нельга адшукаць сэнсу. Вочы быццам становяцца вадою, што некуды сплывае. Мо ў мінулае, мо ў будучыню, якое тут, у гэтым жыцці, у яе больш няма.

Да болю шкада яе, і тых, хто побач.

Не дай Божа забыцца памерці.

Здымак

Яна магла бясконца ўглядацца ў твары, вочы гэтых незвычайна прыгожых маладых людзей. Двое мужчынаў і адна дзяўчына. І тады, калі атрымала гэты водгук з далёкае, даваеннае пары, і пазней, калі ўжо ведала, як пераблытаў лёс іхнія шляхі, як перакруціў, пераплёў, завязаўшы ў вузел, каб ураз жа яго і рассекчы. Яна не проста глядзела, а імкнулася дайсці: пра што яны думаюць цяпер, што было перад тым, калі фатограф выхапіў гэтае імгненне, і што было пасля. Хто падаў ёй руку, хто і што сказаў ёй — адзінай паненцы між гэтых прыгожых хлопцаў? Цікавілі звычайныя жаночыя пытанні: якога колеру яе цёмная сукенка з белым карункавым каўнерыкам, што быў заколаты пасярэдзіне брошкай з пярлінавымі вочкамі? І завушніцы таксама з пярлінкамі. Хто так прыгожа ўклаў каронаю вакол галоўкі яе шыкоўныя валасы, якія туфлікі на яе ножках?

Ад самага пачатку дакладна ведала толькі імя жанчыны — Гелена. Была тая стрыечнай бабулінай сястрой аднакласніцы, ад якое і атрымала здымак: «Ты збіраеш даўняе, відаць, табе будзе цікава». Яшчэ як цікава! Здымкі тае пары ў яе Шчонаве лічаныя, дзясятка не набярэцца. А тут такі якасны, выразны, зроблены няйначай прафесіяналам. Дзе зроблены? Ніякага надпісу, ні рамачкі ці хоць якога знаку нямашака.

Нат прозвішча аднакласніца не назвала, бо сваячка бабулі была па кудзелі. То і згубілася яно, у той даўняй кудзелі заблытаўшыся. Сям'я Гелены з'ехала ў сярэдзіне трыццатых гадоў недзе пад Баранавічы, дзе бацька служыў эканомам у пана. Яна тады ўжо не ў Шчонаве жыла, замуж кудысьці выйшаўшы. Гэта было ўсё, пра што даведалася. Аднакласніцы хапала таго, што імя бабулі і дзеда памятала. Глыбейшае яе не цікавіла.

З пяці не заўсёды надзейных крыніцаў, шчонаўскіх доўгажыхарак, толькі апошняя, цётка Волька Харанджукова, да якой даехала ў Наваградак, пазнала, хто справа ля Гелены:

— Дык гэта ж яе мужык, Костусь Сасімовічаў. О, яго то я добра памятаю, хоць малая тады была, бо ён да мае старэйшае сястры спачатку заляцаўся, спадзяваліся бацькі, што замуж возьме... А той, як Гэлю ўгледзеў, то на Агату нашу і не глянуў болей. Надто харошая тая Гэля была. Шмат хто на яе заглядаўся... Сасімовічы прыязджалі на Спаса да сваякоў у Шчонава, на гулянні Костусь яе і ўпадабаў. А ішоў да Агаты...

Адразу згадала: шэкспіраўскі сюжэт па-шчонаўску: Рамэо забывае Разаліну, угледзеўшы Джульету... Даведалася, што сям'я Гелены жыла ў сядзібе на ўскрайку Захомаў, недалёкага ад Шчонава лесу. Бацька яе Пахалінскі, у тутэйшага пана Ждана эканомам працаваў. Замуж за Костуся пайшла ў фальварак за Цырынам. Аўдавеўшы, адна ўсё жыццё пражыла, з сынам. Той быў ажаніўся, развёўся, сын у яго быў. Не ведала цётка Волька, дзе той сын, Гэлін унук, бо радні блізкае ў нашых ваколіцах не засталося. Згубіўся след...

— Хто думаў тады, як Агату Костусь пакінуў, што на добрае гэта выйдзе. Бо забілі Костуся на вайне, а яе мужыка нат не паранілі. Хоць таксама на вайну быў узяты...

Фота www.deskgram.net

Вось жа, адзін з мужчынаў на здымку, той, што справа, Канстанцін Адамавіч Сасімовіч, муж Гелены. Загінуў ва Усходняй Прусіі 25 кастрычніка 1944 года. Адкуль такія дакладныя звесткі? З кнігі «Памяць» іхняга раёна.

Падавалася б, дастаткова даведалася, каб адкласці гэты здымак, супакоіцца і пакінуць у спакоі тых, каго ўжо даўно няма. Але спакою не было. Ёй чамусьці вельмі хацелася ведаць, хто быў трэці, што звязвала гэтых людзей. Але ніхто з старэйшага пакалення таго маладога хлопца не прызнаў. Ужо і надзею страціла. На сваёй стужцы яшчэ раней стварыла суполку «З даўнейшага». Многія туды заглядвалі. Знаёмыя і незнаёмыя. Выкладала здымкі. Каб лепей было зразумела, хто ёсць хто, падпісвала не толькі прозвішчы, імёны, але і мянушкі. Любіла шчонаўскія мянушкі. Па-рознаму яны гучалі. То ласкава — Леснічок, Чорненькі, то грубавата — Корч, то са смяшынкай — Чубко, то ганарова — Ахвіцэр, Пасэсар, Барын.

Апошняя мянушка якраз і дапамагла разгадаць, хто трэці на здымку. Як аказалася, зусім не таго чалавека за Барына прымала. На трох здымках той быў. Ды вось адгукнуўся аднойчы незнаёмы мужчына:

— Вы часам згадваеце мянушку майго дзеда Міхася — Барын. Ведаю, што так нас называлі. Ад бабулі пра гэта чуў. Але гэта не той чалавек, якога Вы пазначаеце. Той, мой дзед, іншы, на Вашым здымку таксама ёсць. Мяне ў гонар яго Міхасём назвалі. Праўда, на радню бацькаву я не падобны. Па маме я.

І пазначае — каго б Вы думалі!? — таго трэцяга мужчыну з ёйнага здымка, што поруч з Геленай. Гэта было так неспадзявана! З маладзейшага пакалення мала хто мянушкі шчонаўскія ведае, мала хто і здымкі даўнейшыя ма́е. Таму гэта падалося ёй праўдзівым цудам: знайшоўся згублены для шчонаўскае грамады чалавек усяго з трэцяга пакалення. Так параскіданыя яе шчонаўцы па свеце! І знайшоўся ён дзесьці за марамі-акіянамі, а ў не такім і далёкім Санкт-Пецярбурзе. Каранямі сваімі цікавіцца, здымкі беражэ. Праўда, да Шчонава ні разу так і не даехаў. Дасылаў ён здымкі сваіх дзядулі (так, гэта той, трэці), бабулі. І бабуля ягоная, жонка Міхася Барына Аксіння, з Геленаю знаёмая была, сябравалі, на вяселлі іхнім з сваім мужам будучым пазнаёмілася. Перад вайною пабраліся. Таксама, як і Гелена, мужа страціўшы, разам з сынам жыццё пражыла. На старасці забраў ён яе ў Санкт-Пецярбург. Адтуль з Геленаю стэлефаноўваліся часам, перапісваліся, здымкі адна адной дасылалі. Сыноў сваіх, унукаў. І тыя здымкі дасылаў таксама...

Там яна і ўгледзела тое, што не давала ёй спакою. Папрасіла спадара Міхася звесці яе з унукам Гелены, адрас даць, бо не прызнаваў той сацыяльныя сеткі. Напісаў яму, дазволу папрасіў, даслаў адрас...

Яна сутрэлася з Кастусём Сасімовічам, унукам Гелены і Кастуся, мінулым летам у Райцы, недалёкім ад Шчонава мястэчку, на Спаса, парафіяльным свяце. Не тое, што баялася гэтае сутрэчы. Не, проста не ведала, ці можна паведаміць яму пра іх сямейную таямніцу, якая адкрылася ёй, чужой кабеце, праз столькі гадоў. Напачатку яны абодва, унук Сасімовіча і ўнук Барына, прыехаць меркавалі. Але і гэтым разам даехаць на Радзіму бацькоўу апошняму не выпала.

Калі яна хвалявалася і мусіла нешта хаваць, то гаварыла шмат, адводзячы ад галоўнага, адцягваючы час. Так і гэтым разам. Расказвала пра сваю кнігу, пра ягоных сваякоў, блізкіх і далёкіх, сувязі з якімі ён не меў, пра даўняе Шчонава і самотнае цяперашняе вёскі. Пасля свята яны збіраліся туды паехаць. Вырашыла, што скажа яму (калі ўсё ж асмеліцца) там. Глядзела ў ягоныя вочы, высокі, адкрыты твар, хвалістыя валасы. І бачыла ў ім таго, іншага, што не вярнуўся з вайны. Баялася загаварыцца і назваць яго Міхасём. Было ніякавата. Мужчына (а яны ж так любяць, каб слухалі іх), не надта імкнуўся падтрымаць размову. У нейкі момант ёй падалося: ён ведае, што яна хавае. Такім праніклівым быў ягоны пагляд. Яна змоўкла.

— Хочаце ведаць, што сказала мне бабуля Гелена перад смерцю?

Пытанне прагучала вельмі нечакана. Яна яшчэ нічога пра іх не сказала, баялася загаварыць пра Гелену, Кастуся, Міхася... Ён разумеў, што пытаць пра гэта было лішнім. Быццам выпрабоўваў яе.

— Вы ж хочаце назваць мяне Міхасём?

Гэта ўжо было занадта! Ён што — чытае яе думкі?

Гаварыць пачаў не так, як яна. Без хвалявання, стрымана:

— Бабуля глядзела на мяне вельмі ўважліва. Прыблізна як Вы зараз. А яшчэ з такою любоўю і пяшчотай, як на мяне не глядзеў ніхто і ніколі. Прамовіла: «Міхасю...» Калі я памкнуўся пратэставаць, думаючы, што яна трызніць, бо я ж яе ўнук, Кастусь, яна сказала: «Ты ўнук Міхася Барына». І пачала гаварыць хутка. Пра Міхася, якога кахала ўсё жыццё. Пра тое, што толькі з ім звязвала свае надзеі на замужжа, шчасце. А сябра ягоны, Кастусь, так яе ўпадабаў, што сватоў той жа восенню прыслаў. І бацькі адразу пагадзіліся: багаты быў, фальварак меў, ды і хлопец прыгожы, добры. Нічога не скажаш. Яна і не сказала нічога. Хто б яе слухаў? Бацькі вырашалі. За гонар ім было мець такога зяця. Як пабегла вечарам пасля таго сватання на спатканне да Міхася. Як рвалася на часткі яе сэрца. Як ён суцяшаў яе... І як сталася... Як страшна было ёй сказаць Кастусю пра той смяротны грэх. Ды ўсё ж сказала, ведаючы, што добры ён, не пракляне, не выдасць яе на ганьбаванне, што мо адмовіцца ад шлюбу. Не адмовіўся. Доўга маўчаў. Сказаў, што даруе, бо кахае. Але запатрабаваў ад яе клятвы, што будзе вернай яму ўсё жыццё. Стрымала клятву. Ні за кога не выйшла, удавою застаўшыся. Засталася вернай свайму Кастусю. І Міхасю. «І ты, унучак, даруй...»

Змоўк на хвіліну. Спытаў:

— Вы дзеля гэтага прасілі мяне прыехаць?

— ...І каб пра здымак распытаць...

— Гэты? — Ён дастаў з свайго кейса канверт, у які быў укладзены той жа здымак, у які яна бясконца ўглядалася. Яна ўжо не здзіўлялася...

— На Спаса быў зроблены. Калі Кастусь упершыню маю бабулю ўгледзеў. Фатографа з Наваградка запрашалі, у школе здымкі рабіў.

— Мо ведаеце, якога колеру была сукенка пані Гелены?

Задумаўся:

— Не, не памятаю, каб бабуля пра гэта казала. Тады ж, перад смерцю, здымак гэты мне аддала. Казала, што вельмі няёмка ёй было сядзець між імі. Бачыла, што Кастусь захапіўся ёю. Міхась іх і пазнаёміў...

Яны вырашылі пайсці да Шчонава пешшу. Шляхам, якім хадзілі Гелена, Міхась, а таксама яе бабуля Волька і той, каго кахала ды за каго не выйшла...

А хто той, каго яна як Барына ўспрымала? Ніхто ўжо, пэўна, не падкажа...

Аповеды

Алесь БЫЧКОЎСКІ

Настаўнік

Мне здаецца, кожны шчыры беларус трошкі любіць Ізраіль. Гэта генетычная, ну або гістарычная памяць. Напрыклад, Беразіно да рэвалюцыі лічылася штэйтлам і дало свету шмат нашчадкаў Аўраама. Дый уласна Беларусь, напэўна, лічылася б негалоснай юдэйскай правінцыяй, адрадзіся Ізраіль гадоў на сто раней. Аднак я пра іншае.

Рыгор Яўсеевіч, бадай, доўга вагаўся, ці выпраўляцца на гістарычную радзіму. Але калі ад'язджаў, праважалі піянеры. Унукі Ільіча ў святочных строях, то бок, белых кашулях, пры чырвоных гальштуках і пілотках, з горнам, барабанам і спевамі, сталі шыхтам і хорам салютавалі Рыгору Яўсеевічу. Суседзі павылазілі з вокнаў, павытыркаліся на гаўбцы падзівіцца на цуда. Дасведчаныя ж людзі, што памяталі стракатыя лёсы тых габрэяў, якія хацелі з'ехаць у эпоху Брэжнева, пэўна, думалі — цырк прыехаў, ну ці кіно здымаюць.

Аднак Рыгор Яўсеевіч з годнасцю сына абранага народа развітаўся з кожным сябрам, калегам, вучнямі школы, у якой працаваў, і разам з сям'ёй забраўся ў чэрава мікраатобуса, каб ніколі ўжо не ступіць на бярэзінскай зямлі.

Фельдманы жылі ў нашым пад'ездзе на пятым паверсе. Дасведчаныя людзі ў 80-я наш пад'езд між сабою менавалі дурдомам. Сёння ў нас гулянка, у суседзяў вайна, заўтра ў суседзяў «празьнік», а ў нас — сварка. Па чарзе, на кожным паверсе, у кожнай кватэры амаль без выключэння гудзелі, звінелі, раўлі, смяяліся, плакалі, душыліся, клубком качаліся і спявалі песні. Да адных часам прыбываў нарад міліцыі, да другіх — «хуткая». Слаўна балявалі савецкія людцы. І як у гэтай атмасферы пачувалася інтэлігентная сямейка з пятага паверха, можна толькі ўявіць і паспачуваць.

Жонка Рыгора Яўсеевіча, цётка Наташа, часам жаласліва піліла на скрыпачцы (выкладала ў музычнай школе), і ніхто ў пад'ездзе не скардзіўся на залішні шум, бо ўсім было сорамна, па-першае, за сябе.

Наша сямейства на трэцім паверсе яны лічылі таксама інтэлігентным. Лёнька і Ігарок заходзілі да мяне гуляць у вайнушку, хованкі і шашкі, а дзядуля Мойша пазнаёміўся з маёй бабуляй Марыяй і таксама часцяком наведваўся ў госці. Да таго часу бабуля ўжо шаснаццаць гадоў жыла без мужа-нябожчыка, і дзядуля Мойша таксама, здаецца, быў удавец. Яны сядзелі на кухні ў нас і пілі гарбату, як навучыў дзядуля Мойша — з малаком. Пра што яны размаўлялі? Ужо і не скажаш. Спрытная на язык бабуля магла ляпнуць такое, што ў дзядулі Мойшы злёгку чырванела лысаватая макаўка. І ён тады скрушна хітаў галавою і спешліва запіваў пачуцці гарбатай.

— Бабка, выйдзеш замуж? — цікавіўся я.

— А навошта мне гэта старое мудо абсцырваць, есці варыць, я сама сабе, даўно звыкла!

Дзядуля Мойша, мабыць, і сам здагадаўся, і сяброўства-гасцяванне старых патрошкі згасла ў нуль.

***

У дзяцінстве я незнарок здзейсніў учынак, за які і сёння сорамна. Справа была перад 23 лютым. Народ мыўся, галіўся, наважваўся ўзяць чарку. «Празьнік» жа! І вось наша сям'я гамузам вываліла на вуліцу пад шчыльны снегапад у накірунку да крамы, бо нейкі дэфіцыт перад святам давалі па аднаму на рукі. І якраз сутыкнуліся з цёткай Наташай, якая перла ёмістыя ванзэлкі. Цётухна спынілася, пераняла дых і папрасіла мяне (!) дапамагчы занесці на пяты паверх святочны падарунак мужу: масіўны пісьмовы прыбор з керамічнай статуэткай зубра і пампезна-шыкоўнымі бліскучымі асадкамі. Усё загорнутае ў слюду, перавязанае святочнай стужкай. Ну я і пабег старчма. Ды, на бяду, спатыкнуўся на лесвіцы і (о, гора!) растоўк статуэтку. І калі Рыгор Яўсеевіч адчыніў дзверы на званок, я моўчкі працягнуў яму падарунак ад жонкі. І ён моўчкі забраў. Чырвоны, нібы бурак, я спусціўся ўніз і пераможна адрапартаваў цётцы пра паспяховае завяршэнне задання. Цётка падзякавала, прыязна развіталася з маімі бацькамі і пакрочыла з трантамі ў пад'езд. І толькі праз шмат часу я ўсвядоміў усю недарэчнасць свайго неахайнага ўчынку. Яны нічога не сказалі пасля, мабыць, толькі падумалі і зрабілі высновы.

А яшчэ ў мяне была царская манетка. Тры капейкі прыкладна 1873 года. О, як яна мяне вабіла няўмольнай сілай і таямнічасцю даўно зніклай эпохі! Я насіўся з гэтай манеткай, усім паказваў і хваліўся. А Лёнька ўсім паказваў пісталет, які страляе пістонамі. Часцей паказваў мне. «Дай мне на некалькі дзён пагуляцца манетку, а я табе дам пісталет з пістонамі», — прапанаваў Лёнька, і я з радасцю згадзіўся. Назаўтра Лёнька з'ехаў у Гомель да радні, а я тым часам палохаў дарослых нечаканымі выбухамі з пісталета. Лёнька вярнуўся. Я аддаў цацку законнаму ўладальніку і запатрабаваў царскую манетку.

— Ой, а я забыўся яе ў Гомлі, — на мяне глядзелі шчырыя, трошкі спалоханыя вочы. — Абяцаю, што вярну, калі паеду туды наступным разам.

Ну як мне не даравацъ сябру? Па сённяшні дзень вяртае.

Здаецца, у чымсьці мы былі адзін аднаго вартымі...

***

У школе Рыгор Яўсеевіч выкладаў рускую літаратуру. Я ж ставіўся да школьнай літаратуры не вельмі прыветна. Усе вывучаюць Лермантава, я чытаю «Дон Кіхота». Усе «карпяць» над Пушкіным, я адольваю Роберта Шэклі. У мяне існавала ўласная індывідуальная праграма. У школьных таварышаў дык і пагатоў. Наш клас лічыўся не дужа ўпартым у справе засваення навук, таму да ўрокаў Рыгора Яўсеевіча мы ставіліся адпаведна, чым вельмі раздражнялі настаўніка. Аднак мы яго паважалі. Ён мог расказаць нешта такое, што нават нас вымушала кінуць на ўроку гуляць у карты і пачаць слухаць. Чаго ўжо не адняць: Рыгор Яўсеевіч быў настаўнікам з вялікай літары, а не проста кімсьці.

І вось аднойчы ён трошкі спазніўся, прыйшоў маўклівы, разгублены, нават пануры нейкі, стаў каля вакна. Мы адразу сцямілі, што адбылося нешта няладнае, нязвыклае.

— Мяне толькі што ледзь не засыпала цэглай з вялікай вышыні, — прамовіў Рыгор Яўсеевіч. — Абвалілася вежа каля дзіцячага садка, калі я праходзіў.

Рэч у тым, што каля агароджы дзіцячага садка нумар два, побач са школай, узвышалася воданапорная вежа з чырвонай цэглы. Вежа была настолькі старой, што ўнутры яе бегала па лесвіцах у дзяцінстве яшчэ мая маці, гуляліся там разам з іншымі малымі дзяўчынкамі. Вежу даўно ніхто не выкарыстоўваў па прызначэнні. Яна стаяла сабе і стаяла, нібыта ў чаканні. Цяпер мо сказалі б — арт-аб'ект. Ніхто і падумаць не мог, што вежа паваліцца. Пакуль не выспеў час ікс. Па сцежцы, якая ўздоўж вежы вяла да школы, крочыў Рыгор Яўсеевіч, калі раптам пачуў за спіною грукат лёсу...

Рыгор Яўсеевіч зачаравана ўзіраўся ў вакно, забыўшы на пушкінскую «Капітанскую дачку», доўга думаў і нарэшце вымавіў:

— Не, усё ж, відаць, трэба ехаць, то мне знак звыш.

Я выразна пачуў, бо сядзеў за першай партай каля вакна.

***

І вось салютуюць піянеры, трубяць у горн, лупяць у барабан. Нехта мо і пасмяяўся ўпотай, паздзекваўся. Маўляў, піянеры з помпай праводзяць старога юдэя на гістарычную радзіму, і куды гэта глядзіць пятае ўпраўленне і райкам партыі? А я скажу: скулля вам, добрыя людцы, то не піянеры праводзілі габрэя, а вучні — настаўніка літаратуры, якім, па шчырасці, увесь савецкі перыяд жыцця і з'яўляўся Рыгор Яўсеевіч. Я гэта зразумеў пазней.

Апошнім разам, калі я чуў пра гэтае сямейства, Рыгор Яўсеевіч быў намеснікам мэра ў Ашдодзе, што пацвярджае правіла пра талент, які заўсёды праб'ецца. Дзіва, у нас вышэй настаўніка не давалі хады.

Ну, а з Лёнькам мы ліставаліся ў «Аднакласніках», калі я там трымаў акаўнт. Прыгадвалі былыя часы, расказвалі пра сябе і ўласныя жыццёвыя заняткі. Лёнька адслужыў у ізраільскім войску, ажаніўся, працуе мэнэджэрам у краме. Ма́е прыгажуню жонку і цудоўных дзетак. На маё пытанне, як вы там з тэрарыстамі ўжываецеся, у вас жа штодня нейкія баявыя дзеянні, Лёнька напісаў: «Брахня! Усё сваім чэрадам. Калі канфлікты якія, дык гэта справа вайскоўцаў. Нас не кранаецца. Вось я быў у Парыжы, уключыў у гатэлі тэлевізар — і аж перасмыкнула. Згодна з еўрапейскімі СМІ, у Ізраілі немаведама што творыцца. Цьху, суцэльная хлусня, тэлевізійшчыкі наўмысна нагнятаюць абстаноўку ў навінах!». Я ўжо не асабліва расказваў, што сам па прафесіі журналіст і добра разумею тэму гутаркі.

Мы шмат пра што размаўлялі, абменьваліся меркаваннямі і ўспамінамі дзяцінства.

Пра царскую манетку я ўжо не ўзгадваў...

Вучань

Іванка быў паслухмяным хлопчыкам. Пасля школы — адразу дамоў, нідзе не бадзяўся, не курыў з аднагодкамі па завуголлях, нават піва не паспытаў, а калі мацюкаўся, то даволі рэдка і «па дзелу». Вучыўся на выдатныя адзнакі, не прапусціў ніводнага ўрока, а яшчэ быў актывістам у класе. І нават дзяўчынак за коскі не тузаў. Дома ж быў удалым памочнікам: дроў наносіць бабулі, вады з калодзежа нацягае вёдрамі поўную выварку. Як па-сапраўднаму паслухмяны хлопчык, з'ядаў усё ў талерцы. І бацькам ніколі не агрызаўся, не ставіў вочы. Золата, а не дзіця.

У шостым класе хлопчык захацеў фотаапарат. А добры фоцік — не танная цацка. Хлопчык вырашыў зарабіць і цэлым году збіраў бутэлькі, здаваў макулатуру, адцэджваў з кішэнных грошай, якія, дарэчы, перападалі дужа рэдка (бо дзецям, вядома, нельга грошы даваць у рукі). Улетку ж лацвей, можна разам з бабуляй прадаваць яблыкі, грушы, вішні на вакзале. Карацей, калі Іванка назбіраў палову патрэбнай сумы, мара набыць фотакамеру ўжо не здавалася такой недасягальнай. Бабуля выведала, навошта ўнук збірае грошы. Ухваліла, расчулілася (ага, геній расце) дый паабяцала выдзеліць з пенсіі другую палову неабходнай сумы, бо любіла Іванку.

> **Наш клас лічыўся не дужа ўпартым у справе засваення навук, таму да ўрокаў Рыгора Яўсеевіча мы ставіліся адпаведна, чым вельмі раздражнялі настаўніка. Аднак мы яго паважалі. Ён мог расказаць нешта такое, што нават нас вымушала кінуць на ўроку гуляць у карты і пачаць слухаць**

Праўда, бабуля абяцаныя грошы аддала не ўнуку, а яговай маці, бо дзецям, вядома, нельга грошы даваць у рукі. Маўляў, пойдзеце разам з матуляй у краму, выберыце, і мама купіць. Іванка даверліва аддаў любай матулі сабраныя за год грошы. Пайшлі ў краму...

Ага, купілі... Для маці — спартовы касцюм, Іванку — красоўкі, якія на той час былі дэфіцытам. Тут ужо матуля дадала з уласных сродкаў, якія ўзяла ў таты.

У той момант Іванка раптам зразумеў, што яшчэ мала ведае жыццё.

А гадоў праз сем Іванка ўжо працаваў фотамастаком у фірме. Здымаў прафесійнай камерай, якую атрымаў на рабоце.

***

Розумам спасцігнуць метады выхавання бацькоў Іванкі было немагчыма. Увесь працэс нагадваў нейкі пэўны здзек з пакутлівай дзіцячай душачкі.

— ...я пытаюся, чаму тут стаіць двойка?!

— Ну, мама... — Кароткі ўсхліп.

— Што мама? Чаму тут двойка? — Тон вышэй і вышэй.

— Ну я памыліўся, два разы. — Два кароткія ўсхліпы.

— Не, адкажы мне яшчэ раз, чаму тут стаіць двойка?!

Усхліп пераўтвараецца ў плач.

— Ды кінь ты дурное, дачушка, па пяць разоў адно і тое пытацца, муштраваць дзіця, — умешвалася бабуля. — Ты ж учора ўжо адчытвала малога за гэтую двойку ў сшытку, і заўчора, і ўвесь тыдзень, і болей нават. Пакуль сшытак не скончыцца, малое не спіша, будзеш таўчы-папікаць за гэтую двойку, што ў самым пачатку, плеш выясі дзіцёнку.

— Каб помніў!

Бабка хітала галавой і адыходзіла. Бацька ж кімарыў у фатэлі. Яму было да лямпачкі.

Вячэрняя праверка школьных сшыткаў была экзекуцыяй. І пачыналася не з хатняга задання на заўтра, а з самага пачатку, з першай старонкі. І калі напачатку сшытка Іванку ў школе ставілі двойку, ён «адказваў» за яе ўвесь час, пакуль сшытак не заканчваўся і не распачынаўся новы. Часам сшытак драўся дбайнай матуляй на шматкі, і Іванка садзіўся ўсё перапісваць з самага пачатку, слова ў слова, літара ў літару. Нават калі праверка хатніх заданняў зацягвалася і гадзіннік паказваў за апоўнач. І крый Божа зрабіць апіску ды ўнесці выпраўленне.

Іванка быў трошкі кволым хлопчыкам. Калі хварэў, мусіў перапісваць падручнікі па беларускай і рускай мове, пасля рашаць усе задачы па матэматыцы. Гэта ў школе настаўніца задавала адно-два-тры практыкаванні ды пару задачак. А калі хварэў і школу не наведваў, дома муштром прымушалі рабіць усе запар практыкаванні і рашаць усе задачы, адно за другім. Іванка перапісваў падручнікі, не раўнуючы, як манах-скрыптор святое Пісанне.

А калі задавалі на дом напісаць сачыненне, надараўся асабісты судны дзень. Дзень гневу і роспачы. Сачыненне перадусім павінна было спадабацца любай матулі. Лягчэй вярблюду прапаўзці ў игольнае вушка... Ірваліся сшыткі, круціліся вушы, трашчаў чуб, гарэла адлупцаваная задніца. Ці варта казаць, што Іванка ненавідзеў школу, ненавідзеў пісаць сачыненні і марыў хутчэй вырасці? Іванка марыў, каб агні спалілі і школу, і яго самога, і ўвесь іх выкляты горад, які заадно з навукай надпадаў пад дзіцячы праклён.

Вырас Іванка, сам стаў бацькам. І ведаеце што? Іванка зрабіўся пісьменнікам...

Памяці выдатнага вучонага: пісьмовае прафесійнае маўленне ў працах І. В. Жука

Людміла СІНЬКОВА

Ігар Васільевіч Жук (1957–2017) — вядомы беларускі вучоны, доктар філалагічных навук, прафесар, аўтар выбітных літаратуразнаўчых прац як культурна-гістарычнага, так і семіятычнага характару. З дапамогай вылічальнай тэхнікі ён правёў сістэмны аналіз вялікага корпусу тэкстаў беларускай класічнай прозы і вызначыў мадэлі яе рытмавай арганізацыі, абараніў доктарскую дысертацыю.

Нягледзячы на тэарэтычную заглыбленасць сваіх навуковых прац, даследчык імкнуўся публікаваць іх вынікі ў максімальна дэмакратычнай форме.

Найперш прафесар Ігар Жук меў на мэце пазбегнуць банальнага. У навуковым дыскурсе, як вядома, немагчыма абысціся без канстатацыі вядомага, пераказу нейкіх зыходных пазіцый, ад якіх адштурхоўваецца новая думка. У такіх выпадках Ігар Жук усё роўна не проста паўтараў вядомае — ён яго метафарызаваў. Метафара скарачае «пераказ», і вядомае выводзіцца з аўтаматызму ўспрыняцця. Напрыклад — метафарычнае акрэсленне Ігарам Жуком грамадска-палітычнай сітуацыі для Беларусі ў 1917 годзе: «З прычыны поўнай няяснасці, ува што, у які вітраж нацыянальнага ўпарадкавання складзецца скалыхнутая кастрычніцкім пераваротам Расійская імперыя, заставацца безыменным абломкам былога цэльнага дзяржаўнага карабля было нескладна і ў вачах міжнароднай супольнасці» [4, с. 67]. Або — новае, вобразнае выкарыстанне метафары традыцыйных музычных інструментаў (па назвах зборнікаў паэзіі Ф. Багушэвіча і Цёткі): «Да моманту ўваходжання Купалы ў літаратуру нацыятворная ідэя не мыслілася рэальна; яна праступала фактам непрамога, апасродкаванага мастацкага абазначэння — нацыянальным «голасам», «гукам» супольнага народнага аркестра: дудка беларуская, скрыпка беларуская, смык беларускі» [3, с. 22]. Тут метафара ператварылася ў метаметафару.

У тэкстах Ігара Жука заўсёды ёсць наратар з пэўнай, пазнавальнай асабістай інтанацыяй. Дыстанцыя з чытачом тут мінімальная. Чытач — гэта суразмоўца, субяседнік. Аповед прафесара можа лёгка весціся не з трыбуны, а з бяседнай адлегласці: «Фрыдрых Шылер выказваўся прыкладна так: мы мыслім моваю, але і мова сама мысліць за нас. Гэтак жа і з матывікай. Як адмысловай моваю, літаратура «мысліць матывамі». Аднак жа і матывы як вялікі і невычарпальны эстэтычны сусветны вопыт таксама «мысляць» у літаратуры» [7, с. 3].

Ідучы насустрач чытачу, Ігар Жук імкнуўся мінімалізаваць ужыванне тэрміналогіі. Напрыклад, гаворачы пра ролевую функцыю персанажа ў Купалавым вершы «Падарожны» (і праз гэта па-новаму перачытваючы Купалу), Ігар Жук увогуле абышоўся без згадкі гэтай функцыі, г.зн. без спецыяльных тэрмінаў: «Па сутнасці, верш «Падарожны» — гэта мастацкая геаграфія выключна прасталюдзіннага бачання беларускага наваколля, прадпрынятая, здаецца, знарок, нават з некаторай усвядомленай правакацыйнай спрошчанасцю». Прадпрынятая дзеля таго, каб шараговы беларус хоць ва ўяўленні зваруxнуўся, пападарожнічаў па сваім краі [3, с. 25 — 26].

Разважаючы пра складанае, Ігар Жук імкнуўся да «лёгкага маўлення» — імкнуўся ўвайсці ў кругагляд чытача. У навуковых працах Ігара Васільевіча чытаем: «...герой... папросту нават не ведае, куды ён ідзе [3, с. 23]; ... Да славутых «Паязджанаў» яшчэ цэлых 12 гадоў... [3, с. 21]; Адна дапытлівая душа з ліку маіх студэнтаў змагла выявіць... [3, с. 137]; ...Іншай паэтычнай інтанацыі...., відаць, нельга было і чакаць. І не толькі ад Купалы» [3, с. 21]... У апошнім прыкладзе красамоўнае не толькі ўводнае слова, але і эмацыйна афарбаваная парцэляцыя. Падобная паслядоўна вытрымашая інтанацыя развагі запавольвае хуткачытанне, змушае да ўважлівасці, да паглыблення ў прадмет гаворкі.

Ігар Жук няспешна, але дакладна, без лішняга слова, карыстаўся асацыятыўнай вобразнасцю (пра яе метадалагічную ролю пісалі класікі [1, с. 361 — 373, 409 — 412]). На першы погляд, чытач аддаляецца ад аб'екта апісання, а насамрэч набліжаецца да яго. Працытуем адну такую метафару-аналогію на два тэкставыя абзацы: «Сцвярджаюць, што наймагутнейшы тэлескоп на нашай планеце, які здольны выхапіць з глыбіняў космасу самыя слабыя шумы (такія, як, напрыклад, гіпатэтычны званок мабільнага тэлефона на Марсе), зафіксаваў сігнал, пушчаны з-за межаў Сусвету прыкладна сто тысяч гадоў таму назад. Нядаўна яны і сустрэліся: панадвечны сігнал Космасу і зямное чалавецтва, якое, эвалюцыянуючы ўсе гэтыя сто тысяч год, падрыхтавала ў сабе здольнасць да сустрэчы з незямной інфармацыяй і да першапачатковага яе ўспрыняцця.

Твор, або, як яго кваліфікаваў польскі даследчык Раман Інгардэн, «адзіны ідэальны эстэтычны прадмет» [5, с. 72 –91], — таксама сігнал з «космасу». Чалавечы інтэлект — тэлескоп, адладжаны па шкале ўласнай духоўнай гатоўнасці або няздатнасці да счытвання нязнанай дасюль інфармацыі.

Ігар Жук. Фота Радыё Свабода

З «Сымонам-музыкам» яно так і ёсць: гэта сігнал, да якога мы пракладваем шлях праз насланенні часу, культурных эпох і традыцый, літаратурных і агульнаэстэтычных установак» [3, с. 182 — 183]. Такое ўступнае слова прафесара, лектара падвядзе нават нігіліста да павалівага разумення класічнай літаратурнай спадчыны.

Тым не менш, на першым месцы ў Ігара Жука ўвесь час заставалася не папулярызацыя, а навука. З гэтай прычыны эўрыстычны, вобразна-эмацыянальны ход думкі спалучаўся з акадэмічным, абслугоўваў яго. Вось прыклад такой кантамінацыі на ўзроўні фразы, якая пачынаецца эўрыстычна, а заканчваецца акадэмічна, спецыяльнай навуковай тэрміналогіяй: «Калі я гавару, што твор выходзіць з цела слова і становіцца realiora мастацкага духу, я ніяк не адмаўляю значэння той ролі і той сілы, якія належаць структураваным моўным вобразам свету» [3, с. 135]. Паўторымся: першая частка працытаванага сказа — вобраз, а апошняя — тэрмін з кагнітыўнай лінгвістыкі або лінгвакультуралогіі.

Можна меркаваць, што Ігар Жук свядома практыкаваў літаратуразнаўства не толькі як прафесійны, але і — па інтэнцыях — як прывабны тэкст. Навуку з мастацкім модусам у нас стваралі найперш пісьменнікі — Іван Навуменка, Алесь Адамовіч, Міхась Стральцоў... Варта згадаць тут яшчэ і займальнае літаратуразнаўства, пра неабходнасць якога пісаў Алег Лойка [6]. У кнігах Ігара Жука заўважнае і любаванне тэкстам, і законнае красаванне сваім даследчыкім гартам [3, с. 40–41] — той эрас тэксту, пра які шмат гавораць пасля Р. Барта.

Чытач прац Ігара Жука не можа не заўважыць яскравай аўтарскай мадальнасці ў падачы думкі, інтэнсіўнасці эмацыйных афарбовак: «невераемным здаецца..., акурат, відаць, праўдападобна, што і ёсць важным, папросту, нам яшчэ спатрэбіцца... хаця, вядома... бо несумненна... гэта значыць...; калі я кажу..., то тым самым хачу падкрэсліць...; так яно бачыцца... праілюструю тое на канкрэтным прыкладзе... праўда, дзеля справядлівасці варта падкрэсліць... Дыярыюшам карціць назваць у Купалавай творчасці «Шляхам жыцця» — паэтычны зборнік, самы, можа быць, «інтымны» ў нашаніўскай спадчыне паэта» [3, с. 33]. Ну і канешне, выклічнікі, клічнікі: «О, як кантрастуе выгляд «зямлі пустыні»... з той «роднаю зямлёй»... [3, с. 204]; Божа, якое магутнае — двайной метафарычнай перакадзіроўкі — мастацкае параўнанне! [3, с. 31]; І тым не менш, проста ўражвае — не можа не ўразіць! — з якой няўмольнай пастаяннасцю, як наканаванне, метафарычная нябачная стрэлка аднаго верша намацвае контр-вектар другога» [3, с. 47].

У тэкстах Ігара Жука заўсёды ёсць наратар з пэўнай, пазнавальнай асабістай інтанацыяй. Дыстанцыя з чытачом тут мінімальная. Чытач — гэта суразмоўца, субяседнік. Аповед прафесара можа лёгка весціся не з трыбуны, а з бяседнай адлегласці

Пры гэтым перад намі не эсэ, як можа падацца. Таму што, у адрозненне ад пазіцыі эсэіста, у Ігара Жука спрэс дамінуе суб'ектнасць, акадэмічная, прафесарская ацэначнасць, гіпотэза і яе абавязковая верыфікацыя, доказ. Найвыразная пазіцыя наратара, яго манапольны пункт гледжання на прадмет развагі (у адрозненне ад аўтара эсэ, ніколі не абмежаванага ні абавязкам акадэмічнай дакладнасці, ні логікай, якую замяняе асацыяцыя, і г. д.). У працах Ігара Жука знаходзім масу дакладных тэкставых цытат, ніводнай непацверджанай, не пракаментаванай думкі. У наяўнасці — метафарызацыя, шчыльная метафарызацыя, але і найстрогая дысцыпліна навуковага дыскурсу. Кожная гіпотэза, меркаванне абстаўлены засцярогай — у агаворках. Бо ўсё абдумана. Усе магчымыя контраргументы мяркуемага субяседніка ўжо ўлічаны і папярэджаны ў маўленні даследчыка.

Свабода наратара тут — вонкавая. Насамрэч расслабіцца яму, як і ягонаму чытачу, немагчыма, бо ўпусціш, пераарвеш нітку развагі, камунікацыю. Вядзецца ж пра вельмі тонкія рэчы (напрыклад, пра Купалавы вобразна асацыятыўныя пераклічкі [3, с. 39]); супастаўляюцца цэлыя тэкставыя масівы ў перазовах. Ігар Жук паўсюль заўважаў рытмавыя ваганні, прыцягненні-адштурхоўванні, з якіх вынікаў сэнс, і ён фіксаваўся даследчыкам. Рытм у прозе Ігар Жук, як вядома, фіксаваў з дапамогай коланаў [2]. Для вывучэння рытму ў паэзіі ён выкарыстаў тэрміналагічныя паняцці структурная адзінства паўтору [3, с. 64], рух семантыкі ў вершаванай прасторы [3, с. 66].

І яшчэ два вызначнікі, якімі карыстаўся Ігар Жук, прыцягваюць увагу: анталагічная неабходнасць сутворчасці, неспатольная прага сутворчасці [3, с. 134]. У іх замацавана высокая матывацыя да літаратуразнаўчай працы.

Такім чынам, навуковы дыскурс прафесара Ігара Васільевіча Жука пацвярджае, што мова філалагічных даследаванняў (не толькі культурна-гістарычных, але і семіятычных) дастаткова свабодна карэлюе з кананічнымі жанравымі патрабаваннямі навуковага стылю.

Спіс літаратуры:

1. Бахтин, М. М. К методологии гуманитарных наук // Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров, примеч С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. — М.: Искусство, 1979. — 423 с.

2. Жук, І. Празаічны тэкст: дынаміка рытмавага існавання / І. Жук. — Гродна, Міністэрства адукацыі Беларусі, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы, 2003. — 112 с.

3. Жук, І. Прыхінуцца да крыніцы / Ігар Жук. — Гродна: ГрДУ, 2017. — 235 с.

4. Жук, І. В. Сустрэчны рух: літаратуразнаўчыя эцюды / І. В. Жук. — Гродна: Гродзенская абласное аддзяленне Беларускага фонду культуры, 1998. 112 с.

5. Ингарден, Р. Исследования по эстетике / Р. Ингарден. — М.: Изд-во иностр. лит., 1962. — 572 с.

6. Лойка, А. А. Займальная літаратура: эсэ / А. А. Лойка. — Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. — 176 с.

7. Матыўная прастора беларускай літаратуры пачатку XX ст.: манагр. / І. В. Жук [і інш.] ; пад агул. рэд. І. В. Жука. — Гродна: ГрДУ, 2009. 255 с.

Калі любім узаемна,
альбо Колькі хваляў пра Алега Аблажэя

Аксана СПРЫНЧАН

Рыцар мары

Ніколі не думала, што буду везці праз мяжу з Вільні кнігі сына ўдзельніка паўстання Каліноўскага.

Вязу. Першы, трэці, чацверты і пяты тамы Збора твораў Аляксандра Грына (Грынявіцкага) у шасці тамах.

Памежнікі правяраюць рэчы. «Гэта ўсё?!» — «Усё». Яны гартаюць кнігі. Нічога няма. Ды і што можа быць у кнігах, выдадзеных яшчэ да майго нараджэння выдавецтвам «Правда». І раптам я гляджу на вокладку, на якой толькі прозвішча і тры лёгкія лініі хваляў, а хвалі — бел-чырвона-белыя…

Памежнікі сыходзяць, а я пачынаю таксама нешта шукаць у гэтых кнігах, ніякіх запісаў і падкрэсліванняў няма. Прадмова мае назву «Рыцар мары», і гэтак можна казаць таксама і пра Алега Аблажэя, які вельмі любіў Грына — і, набыўшы новы Збор твораў, стары падараваў мне. Бо ведаў, што я Грына таксама люблю і нарадзілася з ім у адзін жнівеньскі дзень.

Бясспрэчна

Кажуць, што хто б пра каго ні пісаў, ён піша пра сябе. І тут не паспрачаешся, я таксама пішу пра Алега Аблажэя, але пішу пра сябе, бо мяне ўжо без яго і няма. Бо я яго ведала гэтак мала, але моцна люблю.

Выстава ў садзе

Я на выставе Алегавых карцін, на выставе ў ягоным садзе, на выставе для мяне і маёй сям'і. І мы ходзім паміж карцін, шчаслівыя, як і мастак. А каля нас ходзяць куркі, чорныя і белыя, як і жыццё. І трусік скача, таксама чорна-белы. І свет сонечны.

Чапляннe за даты

Калі напісаць праўду, колькі мы былі знаёмыя, праўды не будзе. Але людзі чапляюцца за даты, і я чапляюся: 7 сакавіка 2011–18 траўня 2016.

«Сонца ў ваконца!»

За тое, што мы з Алегам Аблажэем знайшліся, апрача Бога я ўдзячная Змітру Сідаровічу, які, даведаўшыся, што я ўкладаю зборнік казак, даў маю адрасу Алегу.

Прыканцы першага ліста было зычэнне «Цяпла і радасці». Потым былі зычэнні: «Сонца і радасці», «Цяпла і ціхіх радасцяў», «Усіх зямных радасцяў», «Вялікіх і маленькіх радасцяў!», «Сонца і чыстага ваконца», «Цёплага і сонечнага бабінага лета!», «Сонца ў ваконца!», «Мяккага цяпла і ласкавага сонейка!», «Сонечных зайчыкаў!»…

Я пісала Алегу напачатку і прыканцы «Натхнення!», тады «Святла!», і неўзабаве спынілася на «натхнення і святла!». Тыя, хто атрымлівае ад мяне лісты, ужо, відаць, прызвычаіліся да «натхнення і святла», на якія мяне светла натхніў Алег Аблажэй.

Алег Аблажэй з жонкай і сваёй карцінай. Вільня

Чырвоныя і залатыя грушкі

Мы ліставаліся, Алег запрашаў «на гарбатку пад грушкай» «у месце Гедымінавым», я пад грушку на Лысай Гары. І аднойчы мы сям'ёю сабраліся ехаць на госці. Здзіўляліся не толькі сябры-знаёмыя, але і муж. Мы і дагэтуль здзіўляемся…

На жаль, здароўе не дазволіла Алегу выбрацца да нас. Але я ўзяла зямлі з-пад ягонай грушкі, і цяпер памяць ейнага карэння жывіць маё дрэва з чырвонымі грушамі.

«Дзічка з чырвонымі пладамі? — здзіўляўся Алег. — Цікава, ніколі не бачыў… У часы майго маленства за хлявом расла вялізная, як баабаб, дзічка. Штогод на ёй было безліч маленькіх залатых грушак — яны высцілалі траву суцэльным дыванам, іхны смак я запомніў на ўсё жыццё. Іх елі так, сушылі на кампот, раздавалі сваякам і суседзям шмат гадоў. А потым яна памерла, высахла за адну зіму. І цяпер я бачу яе толькі ў снах. Доўга шукаю нешта падобнае, каб пасадзіць цяпер каля свайго дома, але марна».

Рэальнае і нерэальнае

Алега ўражвала, што многія казкі перанасычаныя побытам і дыдактыкай, «чаго я стараюся ўнікаць, як агню». А мяне ўражвала, як у яго тое атрымлівалася ў такіх няпростых побытавых варунках.

Стымул

Да казкі «Танец кветак», якая выйшла ў аднайменным зборніку з серыі «Беларуская аўтарская казка», Алег даслаў сваю ілюстрацыю. Яна надзвычай вытанчаная і глыбокая, але мастак быў незадаволены сваёй працай. Я напісала, што люблюся ёю, а ў адказ: «Вы бачыце толькі тое, што намалявана, а я параўноўваю з тым вобразам, які існуе ў маёй свядомасці. І яны не супадаюць. Як, зрэшты, амаль заўсёды. Але гэта стымул для змагання і росту».

Карціну Алег пасля падараваў мне, і цяпер я гляджу на гэтае «несупадзенне» і супадаю.

Калі сябра абдымаецца з іншым мастаком

У Алега Аблажэя быў дасціпны гумар і шчырае захапленне натхнёнымі сябрамі, бо і сам быў гэткі: «Міхась Казлоўскі так шчыльна абняўся цяпер з Драздовічам, што забыўся пра ўсё на свеце — Вільню, сяброў, сваю Тамару, улюбёнага ката… і я баюся яго чапаць».

Зорнае

Той, хто хоць раз глядзеў у вочы Алегу, будзе бачыць ягонае святло, няхай творцы і няма, але ж святло ад зорак можа ісці тысячы светлавых гадоў.

Шчаслівае пакаленне

«Ён належыць да таго шчаслівага пакалення, якое яшчэ чула жывую народную беларускую мову». Гэтак пра Алега Аблажэя напісаў сам Алег Аблажэй, калі пісаў анатацыю да казкі «Красамоўнае сэрца». У анатацыю гэты сказ не ўвайшоў, але дадаў адчування шчасця рэдактару.

Яшчэ крыху датаў

Першы раз я была ў Вільні ў траўні 1986-га, адзін дзень. Другі раз я прыехала ў Вільню ў 2015-м. Вільня сталася для мяне не проста Вільняй, а Вільняй Алега Аблажэя. Мы хадзілі і хадзілі па віленскіх бажніцах, я запамінала і запаміналa назвы, і ўрэшце перад сном у мяне стаялі ў вачах не грыбы (як гэта бывае пасля грыбнога палявання), а прапłывалі бажніцы Вільні, і нават заснуўшы, я не магла супакоіцца, баючыся пераблытаць іх назвы.

Калі Алег даведаўся пра мае страхі, дык апавёў, што з назвамі віленскіх касцёлаў у яго быў горшы выпадак: ён іх пераблытаў, паказваючы дарогу замежнаму турысту! І зразумеў гэта запозна… Так вось нараджаюцца байкі, што «літоўцы заўсёды паказваюць дарогу ў адваротным кірунку»!

Не толькі Грын

«Книга веселої мудрості» — наша настольная кніга… Я ж казаў — мы адной групы крыві! Няма нічога выпадковага на свеце…» — пісаў Алег, як даведаўся, што з маленства са мною кніга, якую чытала мая прабабуля Любоў.

І, вядома ж, свае: «Пакуль што прагна чытаю кніжкі, пазычаныя ў Вас. Закрануў Шніп — усё гэта мне так блізка і зразумела: і страта бацькоў, і апусцелая хата… Толькі ў мяне яшчэ горш — нашу хату разрабавалі дашчэнту, нават падлогу здзерлі… Парадаваў Пятровіч — у параўнанні з раннімі апавяданнямі ён вырас на цэлую галаву! (Толькі нельга гэтага яму перадаваць — бо я толькі што выслаў апавяданне ў «Дзеяслоў», і будзе выглядаць, як падхалімаж…) Бяруся за Рублёўскую. Дарэчы, даўным-даўно я аздабляў ейную кніжку «Замак месячнага сяйва»…

Віншавальнае

Тэлефануе Міхась Казлоўскі, акрылены ідэяй выдаць паштоўку з Алегавым малюнкам, абвяшчае конкурс на верш. На светлым казачным малюнку (іншых у Алега няма) — вожык. Вожыкаў любяць усе, бо, як той казаў, чалавеку няма чаго дзяліць з гэтым калючым клубочкам, яны адно аднаму не перашкаджаюць. Некалі я навучылася чытаць па кнізе, на вокладцы якой быў намаляваны вожык. Аўтара не памятаю, а вожык гэты заўжды са мною. Аднойчы ўзяла на Лысай Гары вожыка ў рукі, а ён паказаў мне язык, шчасця было не меней, чым ад чытання. Вось у Алега, на мае адчуванні, вожык такі, нібыта ён навучыў мастака чытаць і адначасна паказаў яму язык, вожык-сябра, вожык у прадчуванні каляднага цуду:

Вожык ідзе па калядных сцяжынках.
Сцюдзёна малому, ды светла ў душы.
На кожнае голцы — шчасця сняжынка.
Вазьмі — і «З Калядамі!» сябру скажы.

Хлеб і кнігі

«Адзін з найгоршых мінусаў эміграцыі — самота», — прызнаваўся Алег. І прасіў прывезці беларускага хлеба і беларускіх кніг.

Да хлеба і кніг мы прывозілі беларускую гарэлку і ўздымалі чаркі за беларускі хлеб і беларускія кнігі.

Цуд і тост ад Алега

«У нас на дзялцы адбыўся батанічны цуд — была прыгожая ружа, якая штозімы, на жаль, вымярзала. Праўда, улетку адрастала, але не нагэтулькі, каб квітнець. Адрасла і гэтым летам, але — як звыклая шыпшына. І так сягнула ў рост — красуе, што праўда, сціпла, затое маем плады на вітамінную гарбату… То і я вам зычу, каб усялякія перамены прыносілі прынамсі вітаміны!»

Нялішняе

«Зусім нялішне спытаць самога сябе, скончыўшы твор: чаго ў свеце стала болей — святла ці цемры?..» — пісаў у сваіх «Броўнаўскіх думках» Алег Аблажэй. А мне ў сваіх карцінах адзначыць, што адно светлыя і запытваюцца ў самых сябе…

Замест

«Цяпер восень — то замест кветак пару вершыкаў…

* * *

А я прачнуўся раніцой і зразумеў,
Што я ніколі не памру, ніколі,
Бо ноччу цёплы дожджык
прашумеў,
Бы Моцарт, над зялёным полем.

І я пачуў — шапталі ціха рэчы:
З табою застанёмся мы, з табою!
Такім далёкім мне здаваўся вечар,
І сонца ўставала над вадою.

І адбылася першая сустрэча –
Мая рука спаткалася з тваёю.
І мы ў сваіх руках трымалі
Вечнасць,
Як зайчанятка цёплае, жывое».

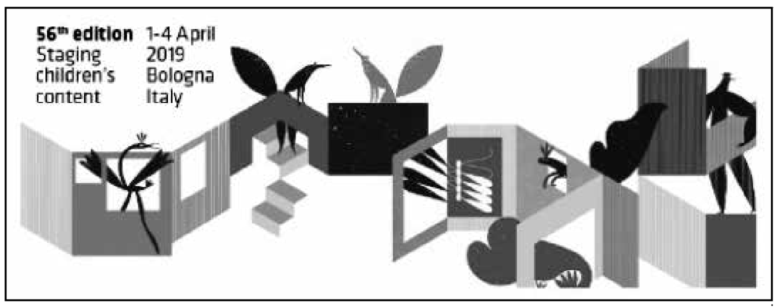
Сястра таленту

Алег Аблажэй — светлы, як беларуская Вільня.

Ёсць

«Вітанні з места Гедымінава! Віншую з усімі магчымымі святамі і з Вясной! У нас сёння вялікая імпрэза, прысвечаная Дню Волі — запрошаны розныя дзеячы з Беларусі, але не ўсе прыедуць, бо супадае з Вялікаднем. Але рыхтаваліся сур'ёзна тыдні са два. Я намаляваў вялікі плакат з неіснуючай у прыродзе бел-чырвона-белай птушкай. Урэшце пацяплела і выглянула сонейка. І адчуваеш, што жыць на гэтым свеце — добра! Жывём мы — жыве Беларусь!»

І ўсё ж бел-чырвона-белая птушка ёсць. Яна ляціць над бел-чырвона-белымі хвалямі радкоў і палотнаў, якія стварыў Майстра. Каб жыць, ёй патрэбныя мы, калі любім узаемна.

Галоўны дзіцячы кніжны кірмаш

У італьянскай Балонні стартаваў галоўны дзіцячы кніжны кірмаш, які ладзіцца з 1964 года.

На ім па традыцыі сустракаюцца выдаўцы і аўтары, перакладчыкі ды ілюстратары, літаратурныя агенты і дыстрыб'ютары, прадаўцы і бібліятэкары. У гэтым годзе вядучая міжнародная выстава для прафесіяналаў у галіне дзіцячага кнігавыдавецтва – Bologna children's book fair 2019 – працавала некалькі дзён.

На Балонскім кніжным кірмашы адбылося звыш 250 канферэнцый і семінараў, ключавымі тэмамі якіх сталі «словы і колеры» афраамерыканскай культуры, аўдыёкніжкі, лічбавыя тэхналогіі, незалежныя кнігарні, Кітай і «вялікія жанчыны» ў дзіцячых кнігах. Адбылося і ўручэнне прыза за выдатную італьянскую дысертацыю па дзіцячай літаратуры.

У апошнія гады на кірмашы ў Балонні значную ўвагу надаюць лічбавым тэхналогіям, якія спрыяюць развіццю і адукацыі моладзі. Стала традыцыяй прысуджэнне на кірмашы прэміі Bologna Ragazzi Digital Award, якая ўручаецца за новыя і перспектыўныя інтэрактыўныя гульнявыя праграмы, прылады і стартапы, якія даюць дзецям новыя магчымасці і формы вывучэння гісторыі.

У цэнтральнай частцы кірмашу экспанавалася выстава кніжных ілюстрацый з розных краін свету.

Літаратура ў гандлёвых аўтаматах

Гандлёвыя аўтаматы, якія мы прывыклі бачыць у залах чакання вакзалаў, шпіталях, на чыгуначных платформах і станцыях метро, у Англіі пачалі прадаваць... і літаратурныя творы, упрыгожваючы вольны час чытачоў.

У Лондане на станцыі падземкі Canary Wharf на пачатку красавіка былі ўсталяваныя першыя ў Вялікабрытаніі так званыя вендзінгавыя аўтаматы, якія прадаюць кароткія – на адну паездку – апавяданні, якія ахопліваюць жанры ад навуковай фантастыкі да рамантыкі і дзіцячай мастацкай літаратуры. У ліку аўтараў – такія вядомыя пісьменнікі, як Вірджынія Вульф, Люіс Кэрал, Чарльз Дыкенс. Ініцыятыва пачалася са спецыяльна замоўленай аднахвілiннай гісторыі аўтару бэстсэлераў раманісту Энтані Гаравіцу (які пазней прызнаўся, што было даволі складана сціснуць тэкст гісторыі ў такую кароткую форму).

Гандлёвыя аўтаматы, выробленыя французскай кампаніяй «Short Édition», якая адрадзіла і раскруціла ідэю, выдаюць адна-, трох- і пяціхвілінныя гісторыі мінакам пасля аднаго націску кнопкі. Яны ўжо ўсталяваныя ў розных частках Францыі, у Ганконгу, а таксама ў ЗША, дзе славуты рэжысёр «Хросная бацькі» Фрэнсіс Форд Копала стаў такім іх фанатам, што не толькі ўклаў грошы ў кампанію, але і ўсталяваў кніжны аўтамат у сваім «Cafe Zoetrope» у Сан-Францыска.

Першыя «аўтаматы з кнігамі» з'явіліся яшчэ ў 1937 годзе, калі заснавальнік выдавецтва «Penguin» Ален Лейн усталяваў «Penguincubator» са сваімі кнігамі на Charing Cross Road, «шакаваўшы сваіх кансерватыўных калег».

«Canary Wharf Group» заявіла, што ёй прапанавалі ўсталяваць аўтаматы пасля таго, як праведзенае даследаванне паказала, што ў лонданцаў не хапае часу, каб дачытаць кнігі. У часе апытання 2 тысяч дарослых брытанцаў высветлілася, што 36% з іх праз недахоп часу не скончылі хаця б адну кнігу ў мінулым годзе, а 30% не змаглі дачытаць кнігу больш чым за паўгода...

Кіраўнік аддзела мастацтваў і падзей мэрыі Люсі Мур адзначыла: «Мы ўсе вінаватыя ў тым, што занадта занятыя, але наша даследаванне паказала, што ашаламляльныя 70% з нас аддалі перавагу б згубіцца ў добрай кнізе, чым згубіцца ў трусінай нары сацыяльных медыя. Нашы кароткія апавяданні забяспечваюць ідэальную лічбавую супрацьтруту...».

Цэнтр захавання спадчыны Хэмінгуэя

Нацыянальная рада па культурнай спадчыне Рэспублікі Куба і амерыканскі фонд «Finca Vigia» адкрылі ў Гаване Цэнтр рэстаўрацыі і захоўвання прац і дакументаў, якія пакінуў пасля сябе на востраве вядомы амерыканскі пісьменнік Эрнэст Хэмінгуэй.

Майстэрня па аднаўленні дакументаў размясцілася паблізу ад дома-музея нобелеўскага лаўрэата, у яе ўваходзіць некалькі лабараторый і сховішчаў з розным узроўнем вільготнасці і сістэмамі падтрымання асаблівага тэмпературнага рэжыму.

Урачыстая цырымонія адкрыцця Цэнтра прайшла пры ўдзеле амерыканскага кангрэсмэна Джэймса Макговэрна. Словы прадстаўніка Злучаных Штатаў Амерыкі працытавала ТАСС: «Постаць Хэмінгуэя ўвасабляе сабой пазітыўную гісторыю ў адносінах Кубы і ЗША – нягледзячы на палітычныя рознагалоссі. Калі мы збіраемся разам, калі мы працуем разам, мы можам увасобіць у жыццё пазітыўныя і незвычайныя рэчы. Рэалізацыя праекта была б нашмат лягчэйшай, калі б не гандлёвае эмбарга супраць Кубы».

Вярнуўшыся з чарговага афрыканскага сафары ў 1934 годзе, Эрнэст Хэмінгуэй на суднаверфі Уілерам у Брукліне набыў яхту і даў ёй імя «Пілар». Пазней ён «перагнаў» судна на Кубу і часта рыбачыў у моры, там жа пісаў раман «Па кім звоніць звон», які стаў бэстсэлерам. У 1940 годзе ў прыгарадзе Гаваны ён купіў дом у маёнтку «Фінка Віхія» (Finca Vigía), дзе пражыў больш за 20 гадоў.

Пасля заканчэння вайны, у 1949 годзе, пісьменнік канчаткова перабраўся на Кубу і аднавіў сваю літаратурную дзейнасць. У Finca Vigía ён таксама напісаў аповесць «Стары і мора» (1952), за якую ў 1953 годзе атрымаў Пулітцэраўскую прэмію. А ў наступным годзе ён быў уганараваны Нобелеўскай прэміяй па літаратуры. Там жа, на Кубе, ён пачаў працу над аўтабіяграфічнай кнігай пра Парыж 1920-х гадоў – «Свята, якое заўсёды з табой», выдадзеную толькі пасля смерці літаратара.

Пасля смерці пісьменніка ў 1961 годзе яго ўдава Мэры Уэлш перадала маёнтак і маёмасць кубінскім уладам, дзе быў адкрыты музей з амаль 22 тысячамі асабістых прадметаў і дакументаў, якія належалі Хэмінгуэю. У ліку іх кнігі, паляўнічыя трафеі, пласцінкі, зброя, канцавары, фатаграфіі, пішучая машынка і яго вялікі маркі катэр «Пілар».

Эрнэст Хемінгуэй каля свайго дома на Кубе, 1947 г.
Фота brainsly.net.jpg

Прабачэнні за спаленыя кнігі

Паводле паведамлення «The Guardian», дырэктар фундацыі «SMS Z NIEBA» святар з паўночнай Польшчы Рафал Ярасевіч папрасіў прабачэння на старонцы ў Facebook за публічнае спальванне кніг і прадметаў, звязаных з магіяй ды іншымі рэлігіямі ці вучэннямі.

Вялебны Рафал Ярасевіч назваў «няўдалым» спальванне кніг і прадметаў, якія, як палічылі, звязаныя з магіяй або акультызмам і якія іх уладальнікі назвалі злой сілай. «SMS Z NIEBA» выкарыстоўвае нетрадыцыйныя сродкі для правядзення рэлігійнай працы па ўсёй Польшчы.

Так, у апошнюю нядзелю сакавіка ў каталіцкай парафіі Царквы Божай Маці і Святой Кацярыны з Швецыі ў Гданьску на вогнішчы былі спалены папулярныя кнігі цыклу пра Гары Потэра ангельскай пісьменніцы Джоан Роўлінг, кнігі серыі «Змярканне» Стэфані Мэер і цыкла «Дом начы» Крысцін Каст, а таксама кнігі іншых аўтараў, вучэнні па будызму і неаіндуізму, кнігі індыйскага духоўнага лідэра Osho, велізарны фотаальбом «Таямніцы стараданяй медыцыны і магіі», афрыканскія маскі, драўляныя і керамічныя фігуркі-выявы паганскіх бажкоў, сланоў, чарапах, сакоў, соваў і шмат іншага.

Фотаздымкі рытуалу спальвання першапачаткова былі размешчаны на старонцы фундацыі ў Facebook і выклікалі шырокі рэзананс у сацсетках: карыстальнікі крытыкавалі «кніжнае» вогнішча ксяндзоў, параўноўваючы іх дзеянні з дзеяннямі нацыстаў. Праз гэтую рэакцыю грамадскасці Ярасевіч і апублікаваў прабачэнне, заявіўшы, што не меў намераў асуджаць канкрэтных аўтараў, рэлігіі або сацыяльныя групы.

Святар напісаў у Facebook: «Факт спалення кніг ды іншых прадметаў быў няўдалай ідэяй. Тым не менш, гэта не было непаважлівым дзеяннем для любой сацыяльнай групы або рэлігіі, і гэта не было нацэлена на кнігі як такія або культуру. Калі хтосьці ўспрыняў мае дзеянні такім чынам, я б хацеў папрасіць прабачэння». І дадаў, што ён выдаліў фатаграфіі публічнага спалення, «каб гэта не выклікала больш эмоцый. Мне вельмі шкада...».

Святар Ярасевіч быў аштрафаваны гарадскімі праваахоўнымі органамі. Група супраць смогу таксама звязалася з пракуратурай з нагоды незаконнага спальвання адходаў на адкрытым агні...

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by